Контрольный экземпляр

Массо а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дешз ★ ШИНАРА, 7 ФЕВРАЛЬ, 1989 ШУ. № 16 (7674). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

«Шалинский» совхоз керттерча даькъе ялати шекара свеклаши кхееш я. Масала, дIадахача шера ткъаь ворхI эзар тонн гаргга «мерза» овлаш» дIачуденнад цо паччахьалкхенна, план 15 эзар тонн мара йоацача. Толамаш даьхад цу боахама коллективо ка бола ялаташ, доакъара культураш чуэцача а.

Хьайбай боахам а ба «Шалинский» совхозе. Из хьалхарча аргIагIа дулха доахан, жа леладара тIаберзабаь ба. Дале а, бицлац укхаза шура яккхарахи из паччахьалкхенга йохкарахи.

Масала, дIадахача шера планал 170 центнер дукхагIа шура дIачуелар совхоза хьайбаш леладераша. Цар таханарча таронашка хьежача, тIехдика хьокхам ба из.

— Дика лел тха гIулакхаш карарча шера а, — аьлар моттигерча ферма бригадира Г. Хатуева. — Ханал хьалха кхоачашъяьй оаха шура йохкара план.

Фуд шалинца ш т а иштта овсаре къахьега аьттув лур? Цу хаттара жоп дала мегаргда укх тайпара: боахам лелабара кердача формаех пайда эца Iомабеннаб укхазара кулгалхой, специалисташ, мугIарера болхлой. Совхоза дерригa доакъош, цу даькъе хьайбай боахам а болаш, арендага даьннад. Цу хьисапе болх беш цахаддаш толамаш доахаш хьабоагIа доярказ Абдулкадырова Марха, Расуева Яхийта, бежа Iуй Яхъяев Мувса, Дидаев Заурбек, кхыбараш.

Ховш да хьайбай продукци йоаккхача, из тIакхетийтача мел боккха лоархIам болаш я доакъара база. Цох тийша да паччахьалкхенга йохкача шурий а дулха а боарамаш. ХIаьта цу даькъе «Шалинский» совхоза хьайбаш леладераш укх шера паргIатта садаккха йиш йолаш ба. Кхаш леладераша ма эшша йол, ча, силос, сенаж, фуъ Iалашбаьб царна. Цул совгIа, дика а да кийчдаь доакъараш.

Деша дай бац

Кхыча бесса да лоаллаха уллача «Зори Кавказа» яхача совхозера хьалаш. ШийттагIча пятилетка кхоалагIча шера царна тIадиса декхар 1370 центнер шура. Кхы а вогIа болх баьб лурчогIа.

План 400 грамм йолаш, соахка хIара бежана тIакхийтта дозал юкъера лаьрхIача 380 грамм мара дац. Из бахьан долаш дуккха а тоннаш дулх дисад паччахьалкхенна дIа ца луш.

Мишта кхетаде дезаш хIама да дIадахача шера хIара кхоабача Iаттагара 1714 килограмм шура мара яьккха ца хилар? Гаьзарий лелайнча а вогIа хьал хургдацар, моттигерча фермашка.

ТIаккха хIама хувцаденнадий январь бетта? Хувцаденнад, бакъда воча оагIорахьа. Шера хьалхарча квартала планаш кхоачашъяра хIара дийнахьа ткъо центнер шура дIаяла езаш ба совхоза хьайбаш леладераш, хIаьта дIачулур — ялхайтта центнер. Тамаш я-кх цу тайпарча наькъаца цар шера декхараш кхоачашде вIаштIехьа доале.

Хургболча хьувкъама

Малгобекски района «Алханчуртский» совхозагара цхьан юкъа арендагIа доалде 2214 гектар лаьтта хьайицар дIадахача шера коммуниста Сагов Ювсапа кулгалдеча бригада кхаш леладераша. ХIаьта, хьинаре къахьийга дика толамаш а даьхар. Масала, ялат даккхареи из паччахьалкхенна дIадалареи цаI-ах план йир. Къаьстта дика хьувкъайир ялата дIайийна хинна хьажкIаш. Уж хIара гектара тIара 45 центнер совгIа чуера.

Цунца цхьана, карагIдаьначо башха гIадбиганзар цу коллектива къахьегамхой. ХIана аьлча, кIезигагIа дале, кхы а 10—12 процент дукхагIа хургбар, масала, ка болча ялата хьувкъам, хаоттамо новкъарле яь ецаре. Ши бIаь гектара тIа дола из, ша теха, тIаккха цхьан оагIорахьа а доацаш, хьувзаш геттара чIоагIа мух хьекха, чуэца хIама ца дуташ хIалакдир. Комиссес лаьрххIа акт а оттаеш цунна списани-м йир, цхьабакъда, цу гIулакхо тоам бинзар. Цигара ялат даьккха даларе, планал совгIа соахка чуйнйча ялатах денна ахча дукхагIа хургдар. Цхьацца кхоачамбоацараш шоаш а нийсдалийтар кхаш леладераша.

Из дерригa дага а доагIаш, укх шера чуэцаргдолча ялата лард йолла йолайнр цар соахка гурахьа. Агротехнико дIа ма деххара лаьтта аьха, хьаьндаь дика кхаш кийч а даь, толашагIа йолча хана дIадийра 900 гектара тIа гурахьа дув ялат. Цудухьа, цхьатарра дика, листа дегIадена Iан кIала дахар из. Цун низ алсамбаккхара хIанз минеральни удобренещца — аммиачни селитраца, суперфосфатаца подкормка еш я цунна. ХIара гектара тIа кхоккха центнер кхоачийт. Из болх шин агрегатаца бу. Геттара дика ду ше хьадер къахьегама ветерана, йоккха опыт йолча Мурзабеков Махьмад - Башира. Норма, юкъера лаьрхIача, 180—200 процент кхоачаш йа еш ди дIадахийтац цо. Балха графикаш тIехкхоачашъю кхыча механизатораша а.

ТIатеIIа кийчдеш да лаьтта бIаьсте юв культураш дIаера а. ХIанз органически удобренещца хьаьндеш да из. Соахка санна, кхашка болх бе укх бетта хаоттам хуле, доакъара лаьрхIа горохаца кен, горох ше къаьстта йолаш дIаюргьл. Цу гIулакха дерригa кийча да. Ерригa техника, тIехьаювзаш йола инвентарь тоаьй. Iалашдаьд тIадаларга диллача лакха кондици йола цу культурай фу.

Х. МАГОМЕТОВ.

СУРТА ТIА: Малгобекски района «Алханчуртский» совхоза бригадир Ю. Сагов, механизатора М.-Б. Мурзабекова кхай тIа де дезар хьехаш ва.

С. СЕРГЕЕВА сурт.

● *Фермашкара хоамаш*

План кхоачашъю

ДIадаха шу лакха хьокхамаш долаш чакхдаьккхад Сунженски района Ленина цIерагIча колхоза шурийтоварни ферма болхлоша. План 1440 тонн йолаш, цар паччахьалкхенга ехкай 1613 тонн шура. ДукхагIча даькъе из де аьттув баьннаб наьха къахьегама дисциплина лакха хиларах, хьайбашта ма эшша доакъар Iалашдарах, цахаддаш Iул тоадара болх барах.

— Доакъара хIара килограмм бIарг санна лораю оаха, — йоах ферма заведующе Эднев Алхазура. — Цо новкъостал даьд тхона шу иштта дика чакхдаккха.

Ферме хIанз 640 бетташ бола етт ба. Царга хьожаш шовзткъа доярка я. Кхычарна масал долаш къахьегаш ба царех Терлоева Аьсет, Бисиева Яха. План 2090 килограмм йолаш, хIара кхоабаш болча Iаттагара хьалхарчо 3740 килограмм, шоллагIчо 3300 килограмм шура яьккхай цар.

ХIанз а темпаш лох ца йолийташ болх беш я ферма коллектив.

Къонабарий хьехамча

Ачхой - Мартановски района «Ореховский» совхозе дика йовзаш я доярка Яхъяева Бакай цIи. Кхы Iаяха дукха ха яц из укхаза балха ена. Цхьабакъда, ший профессе къайленаш кIоарггa Iома а яь, къахьегама толамашка бода никъ лехаб цо. Масала, хьэцаргда вай дIадаха шу. Цкъан ахази кхоачашдаьд хьинар долча дояркас шийна хьалхашка латта декхараш. Цу боарамга кхача цхьанне а низ кхаьчабац ферме.

— Сона хов, — йоах Бакас, — духхьал доакъар дика а дукха а хиннад аьина гIулакх дIагIоргдоацалга. Ха деза из мел, маца дилла деза, ХIара хьайбана ший рацион эш. Из Iилма хьех аз сайна уллув болх беш болча къонача дояркашта.

Январа планаш кIира хьалха кхоачашйир Яхъяевас.

К. ВАХАЕВ.

ХЬАЙБАЙ ПРОДУКТАШ ЯХАРИ ПАЧЧАХЬАЛКХЕНГА ЙОХКАРИ

Январь бетта итогаш

Республика колхозийи совхозийи шурий - товарни фермай болхлоша чоалханеча хьалашка къахьег укх Iай. ДIадахача шера, цул хьалха хинначунца нийсдича, доакъар дукхагIа Iалашдаь хиннадале а, цхьадолча боахамашка из кхоачамболлаш да оалалга дац. Цу тайпара хьал оттара цхьа бахьан да: доакъар ханнахьа дIатIаззадац хьайбаш латтача. Цох хьахиннар: дикка лохденнад паччахьалкхенга шура, фуаш дохкалга, дукха хьайбаши коа тIара оалхазараши къе дайнад.

Колхозашка, совхозашка боахамашта юкъерча предприятешка хьайбайи коа тIарча оалхазарийи продукташ яхар

	1988 ш. январь	1989 ш. январь	1989 ш. январь 1988 ш. январаца нийсбича (процентаща)
дулх (хьайбаш доадаь эзача) — тонн	1184	1283	108
шура — тонн	7357	6785	92
фуаш — (эзар)	8026	3540	44

Соахка укх хана хинначунца нийсдича дулха дукхагIа хьайбаш хьачуденнад Ачхой-Мартановски, Наурски, Сунженски, Урус - Мартановски, Шалински, Шелковской районий боахамаша.

Шура кIезигьялар доахан Iулаша хьалур лаьгIдаларца дувзаденна да. Юкъера лаьрхIача, январе хIара Iатто соахка укх хана хиначул 13 килограмм кIезигагIа шура еннай. Тоъал дукха кIезигъеннай шура Малгобекски района (46 килограмм), Шалински района (37 килограмм) боахамашка. ХIара котама тIехьара диъ фуъ кIезигагIа гулдаьд.

	1989 ш. январь	1989 ш. I кв. план кхоачашъяра процент	1989 шера январь 1988 шера январаца нийсбича (процентаща)
хьайбаши коа тIара оалхазараши (дийна долаш эзача) — тонн	1199	16	75
шура — тонн	5900	27	91

Республика районашка хьайбай продукташ яхари уж паччахьалкхенга йохкари

	1989 шера январь 1988 шера ян-ца нийсбича (%)			
	продукташ яхар			эцар
	дулх	шура	хьайбаши оалхазараш	шура
Ачхой-Мартановски	157	100,5	103	93
Веденски	15	32	6	—
Грозненски	57	90	40	95
Гудермески	8-зза	91	8-зза	86
Малгобекски	54	103	45	100,5
Надтеречни	95	97	70	97
Назрановски	45	109	—	86
Наурски	125	97	14	94
Ножай-Юртовски	61	92	6	26
Советски	32	65	6	55
Сунженски	152	89	111	93
Урус-Мартановски	123	98	103	88
Шалински	183	84	134	77
Шелковски	129	90	7-зза	100,7

Агропромышленни комплекса предприятешка цIенача шурех йола продукташ 701 тонн дукхагIа яьхай е 11,5 процент, хьаьна йоацача шурий продукци — 85 тонн е 85 процент, колбасаш — 9 тонн (1,5 процент), хIаьта дукха продукташ, цу юкъе хьалхарча категоре субпродукташ а йолаш, 332 тонн е 31,2 процент кIезигагIа яьхай, хьайбай даьтта — 9 тонн е 25,7 процент.

Дукха хиннад бахача наьха доалахьара хьайбаш. Дале а, хIанз а 49 процент долча боахамашка цхьаккха хьайбаш леладац, аханел совгIа долча боахамашка доахан леладац, 77 процент боахамашка жа леладац.

Хоржамашта накъадолхаш

КАНДИДАТАЛЛА ЧIОАГIБАЬБ УЖ

ТIа-тIа чIоагIагIа дIа-са яржаш латт демократизма, гласноста, бакъдар духхьала дIаалара а шийна хеташ долчох паргIатта саг дагавала йиш йолаш хилара а хьале кердача тайпара хоржамаш дара йолча хIанзарча кампане аргIанара этап — СССР халкъа депутаталла харжара къахьегама коллективай, нах бахача моттигашка яьча собранешка оттабьча кандидаташта регистраци елга. Из лоархIаме гIулакх чакхдоаккхача хана хоржамий комиссей членашта хьалхашка къамаьлаш деш, СССР халкъа депутаталла кандидаташа хьадда ювц хоржамашта хьалхара шоай программаш, шоаш халкъа депутаташ хержачул тIехьагIа хоадамболлаш де лерхIаш долчох а уж кхоачашдара шоаш белгалдаьхача наькъех а. ХIаране дош лу, нагахьа санна ше СССР халкъа депутаталла хорже наьха шийх бенна тешам бизза бакъбара ший низ а хьинар а ца кходеш ше къахьегаргхиларах.

Цу хьакъехьа йола окружной хоржамий собрани хиннай укх деношка № 671 йолча Старопромысловски къаман-территориальни хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаталла кандидаташта регистраци еш. Цига дакъа лаца баьхкабар СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабаь бола № 49 йолча юкъерча школа дешара - кхетамбалара даькъе директора заместитель йола Магомадова Зура Хамидовнаи «Оргтехника» яхача объединене пхелагIча цеха наладчиккий бригадир Немцев Евгений Ивановичи. Царца цхьана собране дакъа лоацаш бар шинна а кандидата доверенни нах. ГIулакхацарча, бакъдар а долаш дар а гуччахьа дIаоалача хьале, дувцача дешай хьакъехьара чулоацам кIоарга болаш чакхъяьлар окружной хоржамий комиссе собрани.

Хьалхара дош лу Е. И. Немцевна. КIоаргга чулоацам болаш, вахара ерригa оагIонаш чулоацаш а проблемаш бухсоццаш кхоачашъяра хаьдда наькъаш белгалдоахаш а яр цо йийца ший программа. Цудухьа ший депутатски декхараш кхоачашдара даькъе керттера лостам ба, аьина белгалбоаккх цо Старопромысловски районе хьаIайна йола лоархIаме социально - культурни а наьха бытови хьалаш шоашта чулоацаш йола а проблемаш бухсоццаш кхоачашъелга. Цу гIулакха мел эшар долаш да районе, цунца хьашт долаш ба промышленни предприятей а, кхы мел йолча организацейи учрежденейи кулгалхой. Ше де лаьрхIар хьаллаца района партийни организаци а кийча я, аьнна хеташ ва со, йоах кандидата. Цо аьнар хьаллоацаш къамаьл даьча доверенни наха белгалйоах Евгений Ивановича дикагIйола сага оамалаш, цун къахьегама хьинар, лаьрхIар кхоачашдара низ ца кхобеш, тIагIертта из хиларах, гIулакх бокъалгахьа, даккхара тIехьашкахьа ца воалаш моллагIчунгара из хьадехаш волгах дувц цар.

Цул тIехьагIа ший программа ювц З. Х. Магомадовас. Социальни даькъе Немцева йолчул дукха эргаш яц цун программа, бакъда дукхагIа теркам тIаоз цо кхувш йоагIача тIехьенна кхетам балара болх леррагIа вIаштIехьбаккхара де дезарий хьакъехьарча дешашта, хIана аьлча, йоах цо, боккхагIбарий гIулакх дIаходахьа дезараш ба тахан школьни парташ тIа багIараш, кхоане цар кара я. Вай уж хьалкхебарга хьежжа хургда дерригa дIахо мел дода вахар а мел ду гIулакхаш а.

Цун доверенни наха а йийцар Зурай дикагIйола оамалаш. Бераш дезаш, царца дувца ховш, моллагIча гIулакха уж шийна тIехьадаха могаш а цунца бувзам мел тоссабеннача езаш, наха сий деш саг я Магомадова Зура, йоахар цар.

Собране хиннача къамаьло къаьгга хьахьекхар шинна а кандидата шоашта хьалхашка латта декхараш дика кхетаделга, уж дизза кхоачашдара дикагIйола перспективаш шиннена а дика бIаргагуш хилар. Тахан ала йиш яц цу шиннех дикагIа депутат малагIа хургва, нах хьанна тIехьа хургба а. Из хоржамаша хьагойтаргда. тешшаме бIуболийташ да цаI: царех моллагIвар депутаталла хорже а гIалат боврrбац харжархой, хIана аьлча уж шаккхе а вахаре хьинаре, денале позици йолчарех нах ба.

Кандидатураш а цар программаш а йийцачул тIехьагIа собране дакъа лаьцараша берригаш цхьан дагара а болаш, № 671 йолча Старопромысловски къаман-территориальни хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаталла кандидаташ хиларах регистраци яьй № 49 йолча юкъерча школа дешара-кхетамбалара даькъе директора заместитела **Магомадова Зура Хамидовнаней**, «Оргтехника» яхача объединене № 5 йолча цеха наладчиккий бригадира **Немцев Евгений Ивановичан.**

СОВЕТИЙ МЕХКА ГIОЛЛА

ОРДЖОНИКИДЗЕ

Къахьегамхошта интернациональни кхетам балара, халкъий доттагIала идеяшта пропаганда яра центрех цаI хинна дIаэттай укхаза. Къулбаседа ХIирий столице «Металлург» яхача культурай техникай Двореце хьайийлла «Наири» яха армянски клуб я. Цун членаш ба тайп-тайпара ханаши профессеши йола — парте, тIема, къахьегама ветеранаш, дукхача къамех латтача къахьегама коллективай викалаш, литературай искусствай деятелаш.

ХIирашкахьа баха армяний къамагIа бола нах вIашагIбетталу моттиг хинна дIаоттаргья из клуб. Укхаза болх беш хургья армяний халкъа истории культурей Iомаеш, наьна мотт Iомабеш йола секцеш, халкъа филармони, литературни объединени.

Кховзткъа меттала къамаьл деш йолча Къулбаседа ХIирийче интернациональни доттагIала бIаь совгIа клуб я. Цхьайолча школашка хьех гуржий, гIалгIай, армяний, гIумкий, черсий меттала. Уж школаш учебникашца а кадращца а Iалашъю лоалахарча республикаша.

(ТАСС).

Хано дIадеххача тайпара

Декхарех дика лоархIабеш хьабоагIа карарча пятилетке Сунженски района Ленина цIерагIча колхоза къахьегамхой. Къаьстта а хьайбаш леладераш. Паччахьалкхенга шура йохкара план тIехкхоачаш ца еш, шу дIадахийтадац цар. ДIадахача шера, масала, 600 центнер дукхагIа ехкар.

— Планаш хадданза тIехкхоачашъе тха боахама новкъостал ду, — дувц колхоза председатела Ш. Чалаева,— коммуниста Эднев Оалхазара кулгалдеча шоллагIча шурий ферма коллективо. Шура йохкара шера план 12 процент тIехкхоачашъярал совгIа, хIара кхоабача Iаттагара 128 килограмм дукхагIа яьккхар цо 1987 шера хинначул, хIаьта соахкарча заданел — 180 килограмм гаргга.

Цу ферме даьхкача хана, тхона духьалвена заведующи Эднев Оалхазар цхьан хIамана геттара раьза волга хоалуш дар. Дукха ха ялалехьа гучадаьлар цун бахьан а.

— ХIанз февраль бетта 16-ча ден чотагIа болх беш я тха коллектив, — аьлар цо. — Селхан хIара кхоабача Iаттагара яьккха шура, соахка хинначул 1,2 килограмм, цхьоалагIча январе яьккхачул 0,6 килограмм дукхагIа хилар. ГIулакх дIахо а иштта дIадоде, паччахьалкхенга шура йохкара шийтталагIча пятилетка план диъ шера кхоачашъе могаргда тхона.

ДIахо цунца а колхоза кулгалхошца а дийцачул тIехьагIа, гучадаьлар, лоацача юкъа ферма болх тоабе малагIча гIулакхаша новкъостал дир Эдиевна.

Коллектива къахьегама дисциплина тоаяра йоакхо йир кердача ферма заведующе эггара хьалха. Цхьабараш хьадеш лоадама хIама а доацаш, производствах дог ца лазаш лелаш бар. КIоаргга овлаш а хийца дIаэтта из хIама доха ца дича даргдолаш дацар. Из кхета а деш, балха нах дIанийсбир хIараненa ховш долчунга, хьаде мотачунга, хьинарга хьежжа. Йоаккхача шурах мара, алапеш тергдоацаш гIулакх вIаштIехьдаьккхар. Шийна новкъостала ферма совет вIашагIъеллар. Цунна юкъе ба хIанз хадданза планаш тIехкхоачашъеш бола дояркаш Терлоева Аьсет, Хасуева Полина, Айдамирова Хаза Дубушева Хьава, скотникаш Саралиев Нурдин, Эдиев Руслан.

Цул тIехьагIа Эдиевца цхьана къахьегама дисциплина телхаерашца тIатеIIа къовсам лоаттабе йолаелар совет а. Цунна цу даькъе дика ка а йоалар.

Наьха дисциплина тоаяьчул тIехьагIа леха болабелар цу ферма къахьегамхой хьайбай продукци дукхагIа яккха йиш хулийтаргйола таронаш.

— Тха районе толашагIа йолча, тIеххьарча шин шера хIара кхоабача Iаттагара 3700 килограмм совгIа шура йоаккхача XIX партсъезда цIерагIча колхоза Толмачевас, XX партсъезда цIерагIча колхоза Кухнос кулгалдеча фермашка даха, цар коллективаша мишта болх бу хьежар тхо, — дувц Эдиева. — Цига зийначох дикагIдар, тха хьалашца тарлуш дар ферма балха юкъедоаладир. Цар санна доахан кхозза детта доладир.

Лакхе йийцача районе толашагIа йолча фермашка санна, доахан поточно - цеховой хьисапе леладу хIанз укхаза. Детташ, дараш, дахка кийчденна лекъараш, дахкараш юххьанца шин кIира къаьст-къаьста леладу, тайп-тайпарча рационах а кхоаб. Цу гIулакхаша шура алсамъяккха доккха новкъостал ду хIанз.

Боккха болх чакхбоаккх наьха балхацара безам совбаккхара а. Масала, Херсонски областа Нововоронцовски района фермашка санна, планал совгIа яьккхача шурах цхьа дакъа дояркашка дохка соцадир ферме. ЛаьрхIар хIанз чакхдоаккхаш а да. Из бахьан долаш, дIадаьннад фермера зIамига къоалаш.

Иштта хьаьнала къахьега хьайбаш леладерашта доккха новкъостал ду доакъара культураш лелаечар а. Къаьстта а арендни, дезала подрядагIа люцерна, судански буц, доакъара свекла, силоса хьажкIаш кхееча Эгиев Ювсапа, Батаев Уме, Хушнаров Вахас, Какаев Супьяна, кхычар кулгалдеча звеноша. Цар хьинаре баьча балхо вIаштIехьдалийтар, масала, соахка хIара хьайбана лаьрхIа 22,7 центнер доакъара единица Iалашъе.

М. ХАМАТХАНОВ.

Боков Хьажбикар

ЮХАДОАГIАРГДОАЦАШ ДIАДАХАЧУН ОАЗ

(Йистедоалар. Долалур 4-ча феврале арадаьннача газета тIа).

Дийнахьеи буси совцацар вагонашка назамаш. Нах даьлага кхайкар шоай сатоттоний теш хила яхаш, шоашта, берашта, низах бехача а цамогаш болча а наха къахетам бехар цар. Из Iалаьмате доккха зулам даьрашта вий кхайкайора.

Цкъа, тха состав станце сецача хана, тхона лалла пассажирски поезд сецар. Хьайийллача наIара йисте латтача цхьан саго цIогIа техар: «Яьй, нах, дIахьажал дIарча вагона чура араваьннар Нохч-ГIалгIай Республика Совнаркома председатель ма вий. Цунца кхыбола кулгалхой а ба. Сона уж берригаш а бовзаш ба...».

Из цIогIа дицлац сона, цхьабакъда, уж халкъаца бала бекъаш бола Iазапхой ба яхаш дувцачун чулоацам аз кхетабеш бацар. Нагахьа санна, уж Iазапхой бале, тхоца укх шийлача вагонашка шоай хьалкъаца хIана бац уж, аьнна, хетар сона. Цу хана сона хацар, Сталина лоIамца республика кулгалхой, шоай халкъ ссылке дIа а дахийта, шоаш, мел эшар а ресторан а чуйолча пассажирски поезда комфортабельни вагонашка а хайша, лаьрхIа шоашта белгалъяьча моттигашка баха болхалга. Шоай халкъа лайнача Iазапах ээзарлагIа дакъа а ланзар цар.

Москве дIаухийташ хиннача официальни донесенеш тIа белгалдоахар «Iокхаьчача спецпереселенцашга юкъе 126 бехктокхаме партийни а советски а болхло ва, уж партийни, советски, боахама органашка балха дIанийс а баьб», яхаш. Дагадохарах аьлча, царех дукхагIбараш тIехьагIа юхаметтаоттаьча республике эггара хьалха цIа а баьхкар юха а кулгалхой гIандаш тIа а нийсбелар.

Из деррига а сона гучадаьлар дукха шераш дIадахачул тIехьагIа. ХIанз законагIа а дац произвол а я аьнна хеташ дар цу хана общество дегIаяра диалектически а исторически а нийса лоархIаш дар. Сага бокъо лора баьччаш хестабе а, хIаьта мелла чIоагIа кегаенна кхел яле а ше дунен тIа эггара чIоагIагIа кортамукъа волген эггара чIоагIагIа ираз долаш волген диц ца далийта а. Эггара чIоагIагIа тамаш йолаш хIама да, цу ханарча Iаьдала лоIамагIа фу хаддача дIатIакхаьча хиннача цу халкъах болча наха баьчча хьаькъал а Iаьдала къахетам а хестабеш хилар.

ЦIаькха а хьожаргда вай документашка. Амма, хIанз кхыча тайпара дарашка. Ераш да деэткъеи шийтта шу даьннача воккхача саго, Къулбаседа-Казахстански областерча Чистовски совхозе ваьхача доккхача тайпан юкъе наха сий деш хиннача викало дуккхача наха хьалхашка даьча къамаьлацара дешаш... «Правительство, — яьхад цо, — вай укхаза Iодахкийта дале а, вай йоакхо еш я. Вай Iодахкийтара бехке дараш вай воаш да... ХIанз вай декхар да правительствана хьалхашка вайна тIалатта бехи дIабаккха, Советски Iаьдало чакхйоаха мероприятеш цIенача гIулакхашца кхоачаш а еш»...

Из деррига къамаьл даьд шовзткъеи пхелагIча — шовзткъеи ялхлагIча шерашка Къулбаседа Кавказера Iобахьийтача наьха бIарчча дезалаш, тайпаш моцала довш латтача хана. Кхыметтел халкъа вахара селла доккха Iазап тIаэттача хьалашка а «сийлахь-воккха баьчча» хеставаьв, цунна баркал яьхад, мехка вIалла йоацаш хинна демократи я, яхаш кхайкадаьд».

Из дашха йиш я алхха цхьан хIаманца: тха бокхийча наха, тIабехкача хьакимаша функагIа даьдале а, цар даьри уж шоаши лоархIилга къаьнарча хана денз белггала оамал хинна дIаэтта хиларца...

Цу унзарча деношка, бийсашка бIаьха никъ беш долхар тхо, хеталора, из вIалла кхоачалургбоацаш санна. Юххера а кхаьчар Карасук яхача станце, Новосибирски областе, тхога аьлар, кхача деззача моттиге хьакхоачадаьд шо. Тха массехк дезал шийлача клубе дIанийсбир. Тхона уллув нийсбелар тха лоалахой хинна зIамига кхо кIаьнк вола дезал. Цу дийнахьа берригнешта бIарга а гуш велар цар да. Цамогаш йола нана бераш мархIа а дехка елхаш ягIар. Сона бовзар уж кIаьнкаш, цхьана хьалкхувлл доагIаш ма дарий тхо. ВоккхагIвола Салман са ханара вар, юкъерквар Микаил, яхаш вар, лоацца Мики, оалар цунах. ТIаккха вIашл юххе Iохайшар тхо (иштта йIайхагIа яр), дIадоладир оаха маьлхарбаха, этта болаш санна хеташ хиннача кхокхацара тхоай къахетаме къамаьл. Моцала дале а, бIаьха никъ барах дале а, сагот деш хиларах хила а тарлора, Мики могаш вацар. Цунна шийла хетар, саьнчу дIачу а ваха хьоарча а венна вагIар из. ВIалла а дицлац сона наьнагахьа дIа хьежа Мике аьннар: «Мама, бада тIа Iо а хайна, са бIайха ювргIа тIа а кхелла дагIа хургда-кх из, нахча а юаш». Хетаргахьа из харц лувш ва мотташ, нанас нIаьнк шийна хьатIа а эза хьаттар «Са кIаьнк, сенах дувц Iа? Мала дагIа нахча юаш?» Мике раьза воацаш жоп делар: «Мала, мала... Вай циск дагIа-кх». Нана харцахьа хьежар ший бIаргашка этта хий бера бIарга ца дайта.

Са кхокхо ланзар шийна тIаэтта хало: Iуйрийна бала а бенна Iобежа сона юххе бувла а бенна уллар из. Азн Салманеи цIеи тIехьашка дукха бокхха боацаш кIоаг а баьккха, тхога чIоагIа бIарг локхаш болча цIагIарбарашта ца гойташ муша галена юкъе а белла аз арабаьккха кхокх, гIораь лаьттан галаш йоха а яь кIоагача Iочу а билла, кIаьда лаьтта IотIа хьаьрцар тхоай доттагIчоа.

ШоллагIча дийнахьа соалозаш тIа а ховшадаь, Iан наькъагIа тайп-тайпарча колхозашка дIадигар тхо. Цхьа-шин кIира даьлча велар Мики а. Сона къаьстта чIоагIа хала дар из, хIана аьлча Салман, Мики, кхокх са эггара безагIа бола доттагIий хиннадаь...

Цхьайола ханаш хулар, хIаьта уж каст-каста а хулар, вала безам отташ. Бакъда, со ваьхар, дийна висар, хетаргахьа, сай ханарча байнарашта а дийна бисарашта а хьалхашкара сай декхар кхоачашдар духьа, сайна а царна а тIаэтта хало дIаювцар духьа. Юххера а аьлча — дукхагIча даькъе спецпереселенций берий кхелах дувцар духьа...

Ховш да, хIара халкъо, мелла чIоагIа халача хьалашка из дале а, къаьстта чIоагIа йоакхо ю берий, ноахал а исторически традицеш а дIахо лхьа езараш уж хилар тарра. Теркам тIаозаш да цхьа хIама: Къулбаседа Кавказера Iобахьийта, Казахстане бахаш хиннача ах миллион болча наьах алхха бархI бIаь саг мара хиннавац лакхера, чакхъяккханза лакхера, юкъера образовани йолаш. Вешта аьлча, хIара шин эзар сагах кхо саг мара хиннавац грамотни волаш. Бакъда, цу халача шерашка даьшеи ноаношеи мел могар дора моллагIа а динеи тайпаи традицеш теркал ца а еш, шоай берашка дешийта гIерташ. ХIаьта цу гIулакха новкъарле еш хIамаш геттара дукха а дар. Цкъа-дале, лоамашкарча юрташка даьхача берашта эрсий мотт хацар, цу шерашка занятеш духхьал цу меттала мара мича йора. ШоллагIадале берашта школе долхаш тIадувха барзкъа дацар. Бакъда, 1948 шу хьатIакхоачаш Киргизски ССР-е практически лаьрхIача школе даха ха йола деррига бераш дешаш дар. Иштта дар Казахски ССР-е а.

Уж къиза шераш дагалувцаш хала хетарца цхьана доккхал а ду аз сай ханарча нахах. Цкъаза цхьа хIама дагадох сона: сылке болча хана хьалкхийна, хIанз кхийна къонгаш а къонгий къонгаш а болаш бола цу ханара берригa кIаьнкаши йиIнгаши хьагул а баь, царга хатта: цIаккха диззалца хIама дий, шийлача Iай дIайха барзкъа, когагIирс тIабийхе хуларий шо цу гаьнарча шерашка? Дош дала йиш йолаш ва со, массане луш дола жоп: «хилацар», яхаш хургдар аьнна.

Бакъдолаш да, тиша пиджакаш, бIоржаш, хIамаш тийхка хачеш ювхаеш тхо лийналга. Тамаш йолаш да цхьа хIама: хIара Iуйрийна дарз хьекхе а хотта бале а, чIоагIа гIаддахе долхар тхо школе. Ма дика хургдар-кх, нагахьа санна хIанзарча дешархошта джинсаш, магнитофонаш, кхыдараш эца тхона яхача хана тиша хачеш а ювхаш выпускной сайре йолча баьхка шоай дайи ноанойи царна дагабехача!

Цхьаькха тIатохаргда аз, тхо дерригаш а ахкан замалахьа боад боаллаш дIадоладале боад къовлабаллалца боаккхагIбарашта нийсса болх беш хулар, кIеззига гIо даь а даьнеи наннеи аттагIа хилийта гIерташ. ХIаьта тхоах дукхагIдараш, царна юкъе со а волаш, школе ваха ца везаш мукъа долча сахьаташка къахьегаш хулар бIарччача шера а, тIадувха барзкъеи даа хIамеи Iалашде гIерташ. Бакъда, дешара чIоагIа тIакхувш дар тхо. Тайп-тайпара хIамаш духьала дувлаш хиннадале а. Уж кIезига а дацар.

ДагадоагIа сона цхьа хIама: Акаев Къоасам ваьхача юрта ворхI шера деша школа мара яцар, зIамига саг дIахо деша безам болаш вар, тIаккха город Джамбуле дIа а ваха бархIлагIча классе деша эттар из. Цкъа Джамбуле йодача автобуса Къоасам тIаховш латтача хана коменданта цунах бIарг а кхийтта, цIимхара кхайка цо из дIатIавийхар:

— Спецпереселенец Акаев, хьо мича ваха ваьннав?!

— Джамбуле. Со цига школе деша вагIа.

— Спецкомендатурера бокъо йолаш вий хьо?

ЗIамига саг хан-ханнахьа комендатуре а водаш, йиллача хана цига отметка а яйташ вар, бакъда, городе деша ваха лаьрх бокъо йолаш вацар. Коменданта машина тIара Iовала, аьннад, «Диц ма далийталахь, хьо спецпереселенец волга», аьнна тIа а тохаш. Акаев дехар де волавелар, занятешка мара цига ухаш а вац ше, дIаваххийта со, яхаш. Из къовсам юххера а чакхбаьлар кIаьнк предварительни заключене, цIагIа а кхоачавеш...

Аз из эпизод ювцац, духхьал хоарцонна тIанийсвеннача хана дешархочо даьр дIахьокхара. Цу тайпара сага сий доадеш, низаш деш гIулакхаш тха ханарча дуккхача а дуккхача а кIаьнкашца леладора, духхьал цар юрташка юкъера школа ца хилар мара цар бехи а боацаш. Са безам бар цIаьнха а чIоагIа чоалхане йолча проблемах, наха, къаьстта Акаева миссел ха йолча кагийча наха харцахьа кхетаеш йолчох дувца. Дукха ха йоаццаш цхьан студентагара письмо денад сога, къаман проблемай хьакъехьа соца полемика еш. Письмо чулоацам футтаройна яздаьчох ба ала а безам бацар са, бакъда, из башха уйла яь яздаьрех а дац: «ДукхагIча даькъе великодержавни шовинисташ хьаллоацаш ва хьо. Шовинизм йоацача хила йиш яц национализм. Нохч-ГIалгIайчене дика дац гIулакхаш цхьан оагIорахьара нохчаштеи гIалгIаштеи вокх оагIорахьара эрсаштеи юкъе. Вай дохадаь дIадахийтачул тIехьагIа укхаза чухьийддаб тайп-тайпара нах.. Сунженски терски казачье. Уж хIанз а ба шоашта мел могар деш вай сий доаде гIерташ. Вай дIадахьийтад, хIаьта йист ца хулаш хIана Iийнаб эрсий?...».

Сендухьа да а хац автор юхаозаввенав письмо чакхдоаллаш ший тайпан цIи ца язъеш. Из иштта дале а жоп ца луш Iе лаьрхIа вац со. Цу тайпара эгIазвахарга дIатIакхоаччаш шеко яле, йолаш я из шеко хьахулаш йола среда а. Деша маIанах аьлча, цхьан дешаца хоададе а йиш я из. Къизача дешаца. Нагахьа санна эрсий, украинцаш хинна бецаре тахан нохчийи гIалгIайи халкъ, къам доацаш хила тарлора. ХIаьта из даьсса хабар а дац.

Къулбаседа Кавказера бихьа гIайгIане никъ дага лувцаш сай дувцар аз дIатIакхоачадир Карасуке тхоаш эшелона тIара Iодаьхача — циггара соалозаши гIаш нахи вIаштIехь а баьха казахстански аренашка гIолла доладелар тхо. Март чIоагIа шийла бар, хIаьта тхо йига хIамаш мара тIайоацаш дар. ДукхагIа эрсийи украинцаши бахаш хиннача юрташка гIолла дIадийкъар тхо. ХIаьта цар тхо йоакхо ца еш дитанзар...

ХIанз дIауйлаергьа вай, фу хила тарлора, нагахьа санна цар цIеной наIараш тхона дIакъайла хиннаяларе? Iаьдало тко-м Даьхе ехкараш санна ма лоархIарий. ХIаьта цу цIеношкара практически лаьрхIача берригa маIанах фронте ма барий, каст-каста цкъа цхьан цIагIа, тIаккха вокх цIагIа похоронка йоагIар. Бакъда, юххьанца-м тхо увзалуш тIаэцар, хIаьта а вIалла эгIазбаха бацар. ДIоахдир, чай моладир, берашта шура елар, маькха чIегилг а елар. Кхы дукхагIа-м, ма дарра аьлча, цар дала таро а яцар: цу хана берригаш къе бахар. Эггара керттердар — чуIе моттиг елар. Шоашта къе яле а, тхона моттиг елар. Мелла хала яле а эггара хьалхарча шера юрташка нийсбенна дукхагIбараш эрсий, украинций, казахий цIеношка баьхар. Сона хезадац царна юкъе цIаккха цатоам хиннаб, дов даьнна хиннад, аьнна.

ДIахо йодача хана дуккхача переселенцаша шоашта цIенош хьалдир. Цхьабакъда, цхьаккха саг къамий лелабу дий бе-бе ба аьнна моттиге бахача нахах дIакъастанзар. Хала баьхар, бакъда барта болаш баьхар. Шоай цаI мара йоаца маькха чIегилг екъа, переселенций кхела юкъе дог цIена а долаш дакъа лаца кийча хилар — геттара сиха кхийтар нах тхо сендухьа дахкийтад — из дар тхона эггара доккхагIдола совгIат.

Мел дукха дика гIулакхаш карагIдийлар цу эрсашта, украинцашта, казахашта дегаш доацача цу сталинско-бериевски служакаша тхона тIалоаттадаьча Iазапах, деш хиннача низех тхо лорадеш! Цу хьанъехьа масалаш лаьрхIа варгвоацаш дукха да. Хьожаргда вай кхы деце цу аьннар ца даьча кIаьнка Акаева кхелага (цу хана цун ялхайтта шу даьннадар). Вахара режим толхаярахи спецкомендатура вихала духьале ярахи из набахта чуволла а Гаьнача Къулбаседе дIавахийта а тарлора. Мала вар мот шоана из кIалхарваьккхар? Джамбульски школе эрсий мотт хьехаш хинна хьехархо Галина Никитична яр. ВIоагIа санна лаьттар из кIаьнка гадоахаш, духхьал низагIа воаккхаш санна комендантски бера хьаваьккхар цо из, тIаккха Джамбуле ваха цунна бокъо а яьккхар. Школе чIоагтIа доттагIал тессар Акаева украински дезалерча кIаьнкаца Королько Мишайца. Мишас йовзийтар цунна ший нана Зинаида Васильевна, хIаьта из раьза хиларах Акаев цаI цIагIа Iеш хилар. ТIехьагIа Къоасам Вебиртович Акаев институт чакх а яьккха ший даймехка — Кабардино-Балкаре хьехархо волаш болх бе волавелар. Цо хIанз а чIоагIа сий деш дувц ший барех санна цун дезалах, бокхача безамца дувц ший шоллагIйолча наьнах — Зинаида Васильевнах.

Цу тайпара йоакхо еш хиннача дуккха эзараш болча наьха цIераш яха йиш я. Уж бар эрсий, украинцаш... Царна тхоах къахетар цхьаккха хIама доацаш бисача шоай вежарех санна.

Къаьстта эла безам бар са цу чIоагIа дIадаьржа долча а цхьайолча хана боагтIача тайпара бехктокхам ца хеташ юкъекхувлаш долча а шовинизм яхача дешах. Каст-каста цунна дIатIадетт «великодержавни» яха дош, кIезиг-дукха а цу деша маIан цIенхаштта доашха а ца доашхаш. ТIаккха фу яхилга да социалистически паччахьалкхеи хьалашка великодержавни шовинизм, яхилга? Малав из «великодержавни шовинист»? Кхетаде йиш йолаш да — эрсий саг, эрсий халкъ. Из-м доккха халахетар ма дий дерригача халкъашца ший цаI мара йоаца маькха чIегилг екъа а кийча долча халкъа. ХIаьта цхьаккха совле шийна дIа а ца ехаш, из екъа кийча долчоа.

Уйла яйтар а гIайгIа яйтар а укх тайпара да: исторически нийсхо юхаметтаоттаяра тIехьа къовсам лоаттабу яхаш бахьан а доахаш, къаман отношенеш массе оагIорахьара дегIайоалаяран къамо ший сакхетам чIоагIбаран йоакхо ю алийта гIерташ тIеххьарча хана цхьабараша шоай лоIамагIа дале а лоIамагIа деце а вай халкъий доттагIал хьахинна а чIоагIденна а шоай база тIа хьахиннача сийлахь-йокххача маьхаленех шек бовла гIерт.

Дукха ха йоаццаш дикка вовзаш волча культура викало лакхача трибуна тIара, сий деш йолча аудиторена хьалхашка дийцад вай сийлахь-йоккхача союза халкъашка исторически хьахинна цар дегаша йIовхал телаш воккхагIвола воша санна лоархIаш эрсий халкъо дIалоацаш йолча моттига символически определене юхе мел дисача халкъашга цатоам бу, ала гIерташ. Тамаш йолаш а вIалла нийса доацаш а хIама да из! Духхьала а гуччахьа а аргда аз, халкъашта бохам бу цу тайпара корта боацаш дувцачо. Эрсий халкъ шийх доккхал ца деши намаьршеи хилар массанена ховш да, къаьстта — российски йистош хиннача даьхача халкъашта. Из цIаккха а хиннадац советски халкъий дезала юкъе ший къаьстта тIех положени хилийта гIерташ. Нагахьа санна деррига а гуччахьа дIаоале, эрсий халкъага доацаш да хьалха тIехьадиса хиннача халкъашка хIанз долаш дарех дуккхадараш. Из масса хана а массанена а гIо деш хиннад, хIаьта ше хIанз мара доладеннадац Нечерноземье караерзае, наькъаш дахка. Белгалде доагIа Россе кхыметтел телевиденеи радиои ший программа а йоацилга, цхьайолча лоархIамеча политически а общественни а институтех ца дийцача а.

Эрсий халкъах каст-каста оал воккхагIвола воша, аьле, хIаьта из алхха цIенача дега хIара лоархIаш хилар хьахьожхилга санна хIама мара дац. Ховш ма дий из хинна дeцаре вай Союз а хургйоацилга, Советски Iаьдал ше а хургдацар.

ХIаьта «воккхагIвола воша» яхача дешаша вIалла а толхаяц къамий ленински эталонни нийсхо. «ВоккхагIвола воша» яха дешаш «доккхагIдола къам» яхилга дац. Цу тайпара халкъ хинна а дац, хила йиш а яц. Нагахьа санна союзни вошалагIа, халкъий дезалагIа вай дувца доахе, вIалла а сов дац цу дезала юкъе хIаране дохийтача духовнии экономически рузкъа мах чIоагIагIа бар.

ХIанз массанена а ховш да дуккхача шерашка къамий республикай вахара мах наха боамбе, ялата, мехидаьтта тоннашка а цар кулгалхой наькха тIа даьдача Къахьегама Турпала седкъашка а хьежжа беш хиннaлга. ХIаьта дикача боамбега сатувсаш хулар текстильщикаш, тIаккха ялат-м хIанз а доазол арахьара ийдеш да. Цхьа бахьан а сеца лаьтта ушал хьоайнча великодержавни шовинизм а, къамий бокъонаш IотеIаю, къамий уйлаш теркал яц, аьле бехк бе болалора. Ховш ма дий укхаза белгалдаккха доагIилга, ший къамах доккхал делга эрсий халкъа а хила йиш йолга, хIаьта а цо шийна наькха тIа бий мича бетт, Россена доал аз дергда, яхаш! ХIаьта а цхьайолча къаман объединенешка, цу даькъе тха республике а, долаш да хIанз а, ер са республика я, яхаш хьалкхувсалулга! Цун бIарчал дохаде саг гIерташ санна.

Со гIертац, вай мехка деррига а идеальни да, ала. Дукха я кIоаргга уйла е а принципально къоастае а езаш йола къамашта юкъеоеи къамий чурен проблемаш. Цхьа бахьан доацаш дацар XIX партконференце цу проблемашта чIоагIа теркам тIабахийтар. Гуччахьа дийцар цига, дуккхача къамех латта Советий паччахьалкхе хьаяра ленински этапа хинна динамизм белггала дIаьнна а толхаяь а хилар культ личности йолча хана законаш телхадар, застоя идеологии психологии бахьан долаш къамашта юкъера гIулакхаш проблемаш йолаш дац ала гIерташ, къамаши народносташи дегIаахаро ше хьалхашка увттадеш хинна дешаш шоай ханнахьа къестадеш дацар. Конференце дIахайтар вай тахане а кхоане а — из советски халкъий консолидации цхьоагIои йолгах ше тешаш хилар. Халкъашта юкъера гIулакхаш — из халкъий дийна вахар да.

Къовсам болча, полемика еча хана вай цхьанне а дицдалийта бокъо яц вай дуккхача къамех латтача паччахьалкхеи халкъий вежарий доттагIал — революци котъяларах хьахинна доккха хIама долга. Цу гIулакха тIехь дерригача советски халкъаша, шеко а йоацаш кулге лувцаргья XIX партконференце резолюце тIара предложени: «ленински традицега хьежжа къовсам лоаттабе беза эггара хьалха «ший» национализманеи шовинизманеи духьала, эггара хьалха из де дезаш бараш ба доагI-доагIача къаман викалаш».

Ший халкъ дезаш хилар. Хетаргахьа, из дика уйла йолаш ва хIара саг, моллагIча халкъагIа из вале а обществе моллагIа положени йолаш из вале а. Цхьабакъда из безам ши бIарг а бувшабаь лелабе багIац. ДIаяхача хана хиннaчунга бIаргаш хьа а дийлла хьажа веза, халкъа мел хиннар бIаргагургдолаш, шийна хозахетар хьакъестаде ца а гIерташ. Шоаш а кхы бараш а Iехабе багIац. Бакъда, цхьабараш ба из ца дича баха ца могаш. Гой мишта лерхI нохч-гIалгIай халкъа дIаяха ха сога дайтача цхьан письмо автора: «Хиннадац вай халкъа дIаяхача хана цхьаккха акха вахар, — язду автора. — Вай къаман эггара къегIа вар а хиннав массахана шийх доккхал деш, ший сий лорадеш... ХIанз дукха дувц Даьхенцарча безамах. Сона эггара хьалха дукха беза нана, да, воша, йиша, гаргарбараш, дул тIехьагIа кхыбараши, тIаккха мара яц Даьхе». Гой шоана мишта хержаш дIа-юха нийсъю саго ший уйлаш. Эггара хьалхарча плане я цун эгоизм. Цу саго ший бIина тIагIолла дIадоаржадаьд ший ткъамаш, кхы дукхагIа хIама бIаргаго а довза а ловш вац из. ВIалла уйла а яц цо, уллув кхьдола халкъаш ца хилча, лоравеш йола Даьхен цIи? ца хилча, ший бIи а бохаргхилара.

Хоза дош алар духьа яхац аз из. Ший халкъа дIаяхача хана хиннaчох дола бакъдар довза безам болаш вар, ховш хила веза из халкъ цIендаь дIадоаккхаргдола кхел цунна кийчъяь хинналга. «Дийначар» списка тIара дIадоадаь хиннад из. Хьаэцал оаш, масала, 1955 шера арадаьннача кхаь томах латтача «Энциклопедически словара тIеххьара том, цу тIара корабоагIаргбац шоана е нохчий а, е гIалгIай а, е карачаевцаш а, е балкхарой а, е гIалмакххой а. Цу тайпара халкъаш вIалла ца хилча санна мара. Кхыметтел ссылке болча хана а вай мехкахоех цхьабараша безагIа болчарех лоархIаш хиннача «сийлахь-воккхача баьчча лоIамагIа уж халкъаш исторически арена тIара цIенденна дIадовла дезаш хиннад. ХIанз хьажал шо 1980 шера арадаьннача «Советски энциклопедически словара» тIа. Цу тIа я Нохч-ГIалгIай, Черсий-Балкхарой, Калмыцки АССР, Карачаево-Черкесски автономни область. Цхьабакъда, цхьа дош аьннадац дуккхача шерашка цу къамий объединенеех хIама хьоадеш хиннадац, аьнна.

Гой мишта атта шоай хьаштдар деш хиннад хьалха историехи исторически фактехи. Бакъдар аьлча, энциклопедически издане Iилма-редакционни совета чубоагIаш хиннаб, хетаргахьа, хIанз а бакъдар телхадарах башха дехке бовланза бола цIи хеза Iилманхой, хIана аьлча, уж хьалха а санна наха хьехар деш ба тахан а, хIанзарча хувцамашка хьежжа поправка а еш. Наха ховш хила деза шахматни улга тIа латта фигуркаш йолаш санна атта халкъий кхелаш кхестаеш хиннача Сталина деспотизмахи, деррига Iаьдал ший бе доаллздарахи дола бакъдар. Уж деррига цун гIулакхаш, «баьчча» «гениальни» балхаш кIоаргга тахкарах, ма дарра аьлча, Iилман степенаши званеши ийяь болча дуккхача Iилманхоша эггара доккхагIа хьаькъал дола къамий дешашта ше цаI мара воацар санна хеставаьв из.

Парте кхоллар Iокхессад дIаяхача баьдеча хана тIера, из хвагучайоаккхаш. Наха ха деза дIаяхача хан... дола бакъдар. Из царга дIакхачийта деза. Бокъонца дола, цхьан сага е группа хьаштех тийша хIама доацаш дола исторически бакъдар.

XIX партконференце белгалдаьккхад, вайцига дукха къамаш хилар — халкъий цхьатарра бокъонаш хиларен духовни вIаши дIаьхегIа уж хиларен низ бола хьаст ба, аьнна. Вахара социалистически интернациональни хьисап хьахIлар берригача советски наьха гIулакх да. Цу гIулакха къаьстта ший тайпара лоархIам болаш я, моллагIча къамагIа волча сага, вай Даьхене молтагIча моттиге ший цIагIа санна сага хетаргдолаш къамашта юкъерча гIулакхий юкъара климат шийх тийша йола граждански кхийнеи ший халкъа а бIарччача общества а овлангара хьашташ кIоаргга кхетадеши хила еза интеллигенци.

Соахка дикалгахьа хувцадала доладелар «Красный молот» завода гIулакхаш. Госприемка юкъейоалаяьча хьалхарча этапо дуккхача халонашта хьалхашка оттаяьяр цун йоккха, интернациональни коллектив. Ираза, хIанз бIубенна къахьегаш я из.

ДикагIчарех цаI лоархIаш ва укхаза болхло Сосуркаев Султан. Ший декхараш 120 — 125 процент кхоачашду цо. Иштта, из волча цехе къахьегаш ба цун сесаги воIи. СосуркаевгIар династи заводе лоархIаши сийдеши я.

Дукха ха я Ефрименко Станислав Максимович № 2 йолча цехе болх бе волавенна. Хьалхарча шера атта дацар, кIаьдлора из. Цхьабакъда, бIукъожабаь юхаваланзар къона болхло, кхы а хьинаре тIаверзар хIанзалца шийна вIалла йовзаш ца хиннача професе къайленаш Iомаяра.

ХIанз сварщик-аргонщик волаш къахьегаш ва из. Майрра ала йиш я, цунна ший моттиг кораяьй, аьнна. Ший дийнахьара нормаш 160 — 170 процент кхоачашъю Станислава.

М. ЭРЗИЕВ.

СУРТАШ ТIА: С. Сосуркаев, С, Ефрименко.
И. ПЛИЕВА **сурташ.**

Сомий бешамаш, комсаш лелаяра, чхьагIар даккхара Грузински Iилма-тохкама института коллективо кийчъяьй комсех тайп-тайпара хий а даараш а кийчдара технологи. Iилмахой гIерт комсех дукхагIа пайда баргбола продукци хьае. Биологически активни веществай лабораторе хьаю алкогольни доаца хий дара эша экстракташ, хIаьта иштта белково-витаминни концентраташ, кхачан промышленноста, юрта боахама, медицинана эшаш йола растворими углеводаш. Iилмахой рекомендацегIа Лилойски экспериментальни консервни заводе арахеца доладаьд комсий а комсий-Iажий а сокий керда тайпаш.

СУРТА ТIА: завода розлива цеха болхло Джеренашвили Лия комсех яь керда продукци хьахьокхаш я.

И. ДАВИТАШВИЛЕ,
Э. РАСОЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

(Статья кепатох № 1 йолча «Москва» яхача журнала тIара, 1989 ш.).

Хьехамча

«Грозэнергоремонт» яхача производственни ремонтни предприяте Цатуров Анатолий Леонтьевич керте латта бригада дикагIчарех цаI я. Ше болх беш волча укх ткъаь кхоъ шера Цатурова дукха белхаш даьд Нохч-ГIалгIайчеи а Дагестана а теплоцентрашка.

Хьай вахарера эггара хьайна дагадоагIа хIама дувца аьлча, Анатолий Леонтьевича дагадехар 1956 шу. Цу шера цуннеи цун новкъосташтеи тIадиллар Iалаьмате чоалхане декхар: № 2 йолча теплоцентрала котлоагрегата ширъяьнна кубаш хувцар. Бехктокхам боккха бар.

— Массехк бутт мара бацар со бригадир хьожаваь. Опыт яцар, — йоах цо. — Шеквар сайна из декхар кхоачашдулургхиларах.

Бригадера нах дика йовзаш бар шоай кулгалхочун дог-уйла. Цудухьа шоай хур дир цар из хьаллаца, болх ханнахьа а дика а чакхбаккха гIерташ. Везавеннавар царна ший доацача гIулакха юкъе а ца гIерташ, эхь-эздел леладе, коллективаца дагавала ховш вола зIамига саг. ТIаккха мишта вутаргвар из га ца доаккхаш.

Иштта волаш, оамала ца хувцалуш хьавоагIа Цатуров дуккхача шерашка. Ше из хьалкхийнав болхлочун цIагIа. Цун дас кIезига низ дIабеннабац «Октябрьнефть» НГДУ промыслашка къахьегаш. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа вахачара кхы цIаванзар. ГIаьрахочун пхьо вожавир вай мехкахо Украина аренашка. ХIаьта нана йисар нийс бераца.

Котало яьккхача шера ремесленни училище дийша ваьлар Анатолий. «Кавказэлектромонтаж» яхача бакински треста Грозненски монтажни участке балха эттар из. Из тIачIоагIвир цIи хеза волча бригадира-такелажника Быков Павел Демьяновича. Цхьа моллагIа саг вацар Цатуров хьехамча, мехка дуккха а теплоэлектроцентралеш хьаеча дакъа лаьца вар из.

Бригаде къонабараш дукха бар. Махулла шоай кулгалхочунна лала хила гIертар уж, цунгара опыт хьаэцар дагахьа. Из де цар ка а йоалар. Ший новкъостий дагара вар Анатолий а.

— Деррига а сакъердаме хетар тхона, — йоах Цатурова. — Цу хана фашисташа йохаяьча Коминтерна цIерагIча Грозненски ТЭЦ-а 6-ча яьна монтаж еш дар тхо. ХIанз ГОЭЛРО плана 60 шу дизара цIерагIа № 1 йола электростанци я из.

Болх Iалаьмате хала бар. Еза блокаш, каркасаш кулгашца дIаоттае езаш хулар. Цхьабакъда, къонабараш бIукъожабаь тIехьашка бовлацар. Массанена ховра Грозне цаI мара ТЭЦ йоацалга, из ца хилча республикера мехкдаьтта чакхдоаха заводаш болх ца беш совцаргйолга, паччахьалкхенна доккха зе хургдолга. Смена чакхъяьннaчул тIехьагIа кходиъ сахьат доаккхар наха чу ца болхаш, къахьегаш.

Ди тIехьа чIоагIагIа безалора Цатуровна такалажника болх. Пхе шера кIоаргга Iомайир цо ший професси, бригадиралла а хьожавир из. Цхьабакъда, цхьан юкъа бита бийзар болх: Советски Эскаре гIулакх де вахар Анатолий. ЦIавеначул тIехьагIа ший коллективе юхавера из.

— Сона дагадагIац Цатурова бригадас мел даь гIулакхаш, — йоах ремонтно-котельни цеха начальника Баласюка Витале. — ЦаI хов сона: эггара халагIа, чоалханегIа дола дукъ цунна тIадуж. ХIанз диъ шу да из пенсе ваха, бакъда, болх буташ вац. Къоначарна нийсса а царех дикагIа а къахьег ветерана. Цо хьалкхебаь дуккха а нах ба тха коллективе къахьегаш. Шоай хьехамча санна гIулакх дизза чакхдаккхара тIера ба уж.

Цатурова хьинар ца зувш дисадац. Цо лелаю «Знак Почета» яха орден, цунна енай «СССР электрофикаце отличник», «IX, X, XI пятилетка ударник» яха знакаш.

— Дика да-кх Анатолий Леонтьевич санна нах вайна юкъе болаш, — йоах цун новкъосташа. — Цар дега ала ба вай обществе перестройка хургхилара тешал деш. Кхыбараш шоашта тIехьа хьеха, хьалхле лелае хов царна.

Х. СУРУДЖАНЦ.

Заманца гIа нийсбеш

Очерк

«Картоевски школа» оал Экажкъонгий-Юртарча № 2 йолча юкъерча школах. Вешта аьлча-м, нагахьа саг а хургвац, из малагIа школа я ховш. Цхьабакъда, «Картоевски» школа Iа оале, моллагIча беро а хьааргда хьога из мичахьа я. Селла цIихеза йовзаш я-кх цу йоккхача Наьсаре, ерригача районе а къаьнагIа болча хьехархоех волча Картоев Мусий Мухьмада кулгалду из школа.

Харц хургдац аьнна хетт, кIезига Наьсаре ерригача районе а къаьнагIа хьехархочо, цу школах из цIи иштта дIа, аьлча. ДIааларах атта саг тешаргвоацаш дукха низи хьинари дIаденнад Мусий Мухьмада дего хержача цу ший балхъ. Цох тешал ду халкъа образоване районни отдела кулгалхоша, йовкъосташа, иштта из вовзараша. ХIаьта, цу хьакъе-хьа кIеззига тIехьагIа дувцаргда аз.

...Эзарей ийс бIаьи шовзткъен вурийт-талагIа шу. Из шу вай къаман цIаккха диц а лургдоацаш, заман теш а хинна дIаэттад.

Сона дика дагадоагIа из. Цу шера Казахстанера цIадаьхкар тхо. ШоллагIча классе вахар со деша хьамсарча сай Даймехка. Сона из шу дицлургдац кера-ра дог сацдалца. Иштта мара из дицлургдоацаш хургба кхы а итташ, эзараш.

Цу хана денз вовзаш ва сона къаьна хьехархо Картоев Мусий Мухьмад. Къона вар из цу хана. Цхьабакъда, шерашка диллача къона вале а, дунен кхетам кIоарга болаш вар из. Из иштта хиларах тешал ду укх тайпа масало.

ХIанз аз уйла йича, чIоагIа тамаш йолаш оамалаш йоахкар цунах. Цу хана-м, кхета а мича дора из. Цудухьа, да хIанз селла бIубенна аз из вуй... Керттера цу хана аз зийнар а, дIахо даим са дег чу дисар а фуд аьлча, чIоагIа къахетаме вар из къона хьехархо, къавстта берашца! ЦIен дезалашца тIехваьнна къахетаме вола да а хинна дIаэттар из юххьанца укхаза дешар дIадоладаьрашца. Иштта къахетаме а, «шийн» берех дог лазаш а вар цу хана, хIаьтта из болх дIаболабаь вола гIалгIай къона зIамига саг.

ЦIаккха а дицдала йиш йолаш дац дешархошка цо оалаш хинна дешаш а: «Дунен тIа а мах бай варгвоацаш, йоккха тIехьале я, хьамсарча вай парте а правительствас а тахан вай къаман яьр. Шоана-м, шоашка дIадувцар мара кхы пох хIама а хац. Бакъда, сона къаьгга бIаргадайнад шоана, цIаккха а дицлургдоаца, из унзара сурт! Атта саго ла йиш йоаца хало яр шоана цу хана вай къаманга кхаьча хиннар. Дале а, из деррига а юхаметтаоттадаьра хьакъехьа соцам тIайийцар вай парте. Цудухьа да аз яхар: мах бай варгвоацаш да тахан вайга юха кхачийта вай ираз...».

ХIанз ткъаь итт шу даьнначул тIехьагIа, хийла дагадох сона кIоаргга чулоацам а болаш, дег тIара доагIаш хинна уж дIайха дешаш. Цу хана-м, тхьовра аз ма аллара Iаяха кхы дукха кхета а дацар цар маIан, бакъда, хIанз тIехь-тIехьагIа дукхагIа деза а луш, кIоаргагIа дег чу а дувцаш хьадоагIа уж.

ДIанхад шераш, хувцаеннай зама а. Заманга хьежжа адамаш а хувцаденнад. Кхы тайпа да хIанз дерригa а. Ди тIехьа хозлуш, тоалуш доагIа наьха вахар. ВIалла тара а дий таханара вай дахар цу дIаяхача ханашка хинначоа? Гарга а дац. Е вайна, цхьаннена а цу хана дага а дацар, таханарча дийнахьа адамий вахаре селла йоккха эргалонаш хург ма йий аьнна. Со хийцца ала йиш йолаш ва: иштта вай вахар хоздаьоаш, из сийрдадаьккхараш вай вувца хьехархо Мусий Мухьмад а; из тайпа кхы дуккхабараш а ба, аьнна! Уж ба - кх шоана хьалхара из дукъ шоашта тIайийнараш, уж ба-кх дIахо а, ерригача халонашта кIала лаьттараш а!

Мелла зама хувцаялараx, мелла адамаш а хувцадалараx, цIаккха а ца хувцалуш, массаза ше хинна Мусий Мухьмад а волаш хьавоагIа вай вувца из къаьна хьехархо. Юххванна цунга хинна из къахетам а, берех цунна лазаш хинна дог а — из шаккхе а цунга долаш да-кх хIанз а!

Дика Iомабаьб Мусий Мухьмада дешархошцара мотт. Из тIачайха нагахьа бер хургдац йоккхача школе. Вешта, сенна царна тIачувхаргва из, дуккхьала из дIабIара хьежача а царна кхоачам хилча. Иззал дика Iомаяьй шоай директора оамал школа дешархоша. Цкъа цунна эгIаздаха цхьа бер а хиннадац селла цо укхаза болх мела бу.

Аз лакхе аьннадар цун къахьегама наькъах лаьца кIеззига тIехьагIа дувцаргда, аьнна. Йоккха а йIаьхий а я Мусий Мухьмада биографи. Аз лакхе маалларa, 1957 шера денз халкъа образоване ва из болх беш. Цхьаццадолча шерашка Экажкъонгий - Юртарча № 1 йолча школе хьехархо волаш а, цул тIехьагIа завучалла а балхаш даьд цо. ХIаьта, 1975 шера денз, ховш махилла-1965 шера толамца чакхйоакх цо Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен педагогически институт. Цул тIехьагIа халкъа образоване районни отдела инспектор хул цох. ДIахо, 1966 шера денз 1975 шерага кхаччалца Назранерча кагирхой-сайрийнарча школе директоралла болх бу цо. ра, Экажкъонгий - Юртарча № 2 йолча юкъерча школа директор а ва из.

Иштта я Мусий Мухьмада къахьегама биографи. Ший балхах а иштта шийна карагIдувлача дикача гIулакхех а дег тIара доккхалдеш ва М. Картоев. Бехк а бац цун, хIана аьлча, иззал, дуккхача шерашка хьаьнала къа а хьегаш, дIамел вахача наха лоархIа а лоархIаш, цIенача дег тIара массане сий а деш, хьавоагIаш вола хьехархо малагIа хургва дег тIара шийх доккхал ца деш!

Из дерригa а бакъхилар тешалдеш да укх тайпара масалаш: 1966 шера денз «РСФСР просвещене отличник» яха Сийлен цIи лелаю цо. Цул тIехьагIа, 1975 шера СССР халкъа образоване значок а еннай къаьнача хьехархочоа. ДIахо, 1981 шера РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума укхазагIа «РСФСР заслуженни хьехархо» яха цIи а лу цунна. ХIаьта, 1986 шера СССР Лакхехьарча Совета Президиума указагIа цунна денна совгIат «За трудовую доблесть» яха медаль я. Цул совгIа, РСФСР-ен. Нохч - ГIалгIай АССР-ен Лакхехьарча Советий грамоташи кхы дIахо дукха тайп-тайпара совгIаташи да М. Картоевна тийнараш...

М. Картоев фу саг ва а, из миштa кулгалхо ва а, дика ховргда цкъа цун школе хинначоа. Со се, бакъдар аьлча, цец-амагIа а ваьнна, висавар цига цхьан юкъа. Школа гонахьари, иштта помещенешта чухьнахьари лостам-м бувца а эшац! Дикача цIен - наьна цIагIа мара хила йиш яц, цига хинна цIеной кхы дIахо гуш мел хиннари.

Районе цхьанна школе а хургбий-хьогI цига санна дешархошта атеистически а, интернациональни а кхетам балара вIаштIехьа баьккха дIахьош бола болх. Цу хьакъехьа цахаддаш социалистически яхь лелаю цу школо района кхыча школашца, Къулбаседа - ХIирашкахьарча школашца а лоаттабу цар цу хьакъехьа бола бувзам. Цахаддаш цигара дешархой вайцига хьал а ух, хIаьта вай бераш царцига дIа а ух. Цу гIулакхо боккха пайда лу дешархошта, цунга хьежжа таро а хулийт царна юкъера доттагIал чIоагIле а, иштта уж вIаши гаргаувза а. Лоацца аьлча, таханарча дено дIа малеххара болх беш а, яхаш а я «Картоевски» школа.

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

ХУДОЖНИКИЙ РЕГИОНАЛЬНИ КОНКУРС

Моттигашка болх беш болча художникий-плакатистий хьинар айдар, гойтара агитаци дIахо эргаяккхар духьа, директивни органаша из гIулакх къоабал а деш, мехка республикашка «Плакат» яхача издательствос чакхйоах политически плакатий региональни конкурсаш. Российски федераце гIолла конкурсий соучредителаш хургба РСФСР культура Министерствои РСФСР художникий Союзи.

Соахка 20-ча декабре денз укх шера 10-ча марте кхаччалца чакхйоаккхаш я Росcе-Къулбехьен — Краснодарски Ставропольски крайи, Ростовски областа, Дагестански, Черсий-Балкхарой, Калмыцки, Къулбаседа-ХIирий, Нохч-ГIалгIай АССР — художникий конкурс. Цунна юкъе дакъа лацара тIахьех профессиональни художникаш, региона художественни дешара заведеней, художественно-графически факультеташ (отделенеш, кафедраш) йолча педагогически институтий педагогаши студенташи. Кхоллама яхьий девиз — «Лаьттен нахи». Конкурс чакхъяккхарaй цул тIехьагIа хургйолча плаката регионально выставкаи центр Дона-тIарча-Ростове я. «Плакат» яхача издательствос шийна дIатIаэц совгIата луш дола документаш (дипломаш, итогови выставка доакъошхочун свидетельство) арахецара йола расходаш, хIаьта иштта РСФСР художникий Союзаца, РСФСР культура Министерстваца, моттигашкарча культура творчески организацешцеи учрежденешцеи цхьана даькъе йода котбаьннараштa совгIаташ далара финансировани еча а. ДикагIдола плакаташ массови тиражашца арахецаргдолаш да, уж кепадеттаргда альбомашка, фотоизданешка, изомонтажашка, плакатий подборкашка, художника-оформитела а гойтара агитаце организатора а гIонна йолча выпускашка, «Плаката» кхыйолча методически изданешка моттигерча издательстваша, массови информаце органий средстваша.

«Плакат» яхача издательства редколлеги бIуболаш я регионально конкурса, политически плаката искусствана, моттигашкарча художникашта цу даькъе карагIдийнарий пропаганда еча информаце массови средстваша шерра дакъа лоацаргхиларах.

Регионально конкурса керттера лерхIаш дар — юрт юхаметтаоттаяра, агропромышленни комплексерча экономически отношенешта овлангара денз перестройка яра, юрта социальни сурт-сибат кердаданкхара тIаберзабаь бола парте никъ дерригача халкъо хьаллоацаш хилар хьагойташ йола актуально, лакхахудожественни произведенеш хьакхоллача даькъе региона художникий творчески низаш вIашагIтохилга. ЛоархIам болаш да бокъонца вола да санна саг лаьттан тIаверзавеш, из дикагIа веш, къахьегама дукхагIа тIера хилара оамалга верзавеш, материально а, духовно а из вIаьхегIа веш, творчестванеи ши-ший инициативанеи шерра никъ хьабеллаш, цун эхьэздел чIоагIдеш йола позитиви процессаш хьагойталга. Боккхача лоархIама гIулакх хилар санна белгалйоахаш я перестройка яра, мохк эргабаккхара эстафета хьаэца езача кхувш йоагIача тIехьенна кхетамбалара тема.

Конкурсе дIаяхьийта еза 60х90 е 70х100 см формат а йолаш, чIоагIача вIийлен тIа йолча, кепатохара могийташ йолча материала тIа моллагIча техникагIа дилла долча плакатий оригиналаш.

Плаката тIехьашкарча оагIон тIа дIаязъю шифр (алапи пхе цифрах латта числои). Балхаца цхьана хила еза из шифр тIалатташ йола конверт. Цу чу юлл шифр, автора тайпан цIи, цIи, даьцIи, ваь шу, образовани, болх беш е дешаш вола моттиг, творчески союза (художникий, архитекторий, дизайнерий, журналистий) из чувоагIаш ва е вац, хIаьта иштта индекси почтови адреси (ерригa данеш хиланза яргIоацаш я, биззача боараме хьагойта а еза) тIаязъяь йола листок.

«Конкурсе» аьнна йоазув а деш, плакаташ дIаяхьийта еза укх адресагIа: 344022, Ростов-на-Дону, Энгельса ул. 125, РСФСР художникий Союза Ростовски организаце правлени.

1989 шера 10-ча марте кхаччалца я балхаш конкурсе дIаахийтара ха. Посылка штемпела тIа оттаьча датага хьежжа белгалъяьккхача ханал тIехьа хьакхаьчача плакаташка жюри хьежаргйолаш яц. Жюри членаша шоай плакаташ конкурсе хьачудалар могийташ дац.

Политически плаката конкурсе котбаьннараштa далара белгалдаьд ер совгIаташ:

— цхьоалагIча степена цхьа дипломи 700 сом премии,

— шоллагIча степена ши дипломи 500 сом дола ши премии,

— кхоалагIча степена кхо дипломи 300 сом дола кхо премии,

— 100 сом дола ворхI премии.

Конкурса итогаш кепатохаргья кепайоазоне. Ростовера жюри болх йистебаьнначул тIехьагIа хургья дикагIдолча конкурсни плакатий регионально выставка.

Конкурса итогегIа «Плакат» яхача издательствос арахец каталог. ДикагIдола авторски балхаш могадергда плакатий серешка, подборкашкеи комплекташкеи, изомонтажашка, альбомашка, фотоизданешча, гойтара пособешка, художника-оформитела гIонна йолча выпускашка, кхыйолча методически изданешка кепатохара, хIаьта иштта шерра пропаганда ергья царна моттигашкарча издательствашкеи массови информаце средствашкеи гIолла.

Премий еннаяр аьнна ца хьожаш, кепатехача балхех гонорараш лургда.

Конкурсе хьадахкийтача балхий оригиналашта рецензеш а язъяц юха дIа а ахийтац, цхьабакъда, автораша е доверенни наха дIанйе йиш я конкурс чакхъяьнначул тIехьагIа ялх бетта йолча юкъа Ростовски оргкомитете е «Плакат» яхача издательстве.

В. ВОРОНЦОВ,
«Плакат» яхача издательства директора декхараш кхоачашдеш вар.

Доазол дехьара

Дерригача дунен тIа йовзаш я венгерски фармацевтика. Къаьгга чIоагIа дегIаенай из, керда молхаши медицински препараташи планагIа а дукхагIа а арахеца йолаьча халкъа Iаьдал латтача шерашка. Из чанхдоаккх масала цхьана деча Iилман тохкамий, кхыча мехкий вIаший тарайолча предприятешца производственни коопераци яра доазонашка.

Республике лоархIаш ярех фармацевтически фабрика я городе Дебреценера «Биогал» яха цIи яр.

СУРТА ТIА: цу предприяте продукце ассортимента чуйоагIа «Iалама кладовой» запасех пайда а эцаш кийчъеш йола косметически средстваш.

МТИ-ТАСС сурт.

Саг йоалаяьчул тIехьагIа

Хараре яхача муниципалитета хIамах лоралуш волча чиновника ха безам хилар фу болх беш ва керда клиент — ховш хила дезаций из, бетта-бетта электричество йоалаярах шийгара доагIа ахча клиент дIатанха таро йолаш волга: «Журналист? Эрсий мехкара?» ЦIаьхха хаьттар: «Безам бий хьа африкански саг йоагIача ваха?» Шеко йоацаш, журналист раьза хилар. Иштта, Зимбабве столица Уотерфолз яхача пригороде хьоашал тессар аз керда хьахиннача Мачеде дезалца...

Нускала - школа дешархочун Мери Занзанике цу хана 17 шу мара даьннадацар. ХIаьта, саг йоалае лаьрхIача, вай хьалха хьоаваь волча муниципалитета болхлочун Роб Мачеде 28 шу даьннадар. Шоайла, саг ехале, шу хьалха дена бовзаш хиннаб уж, тIаккха традицегIа доагIача тайпара нумби — шоай безама тешам — дIа-юха нийцар цар. Робас лобулу (урдув) деннад нускала даьнен нанней — 800 моттигера доллар, американски долларашца лаьрхIача 400 доллар гаргга. Иззал ахча моллагIчун дала таро яц, амма, из, сога дийцачох, доакъош даь, бетта-бетта дIатела йиш йолаш а да.

— Нагахьа санна ахча деце? — хаьттар аз.

— Ахча деце, тIаккха саг йоалае лаьрхIачо бетта йиIий даь лаьтта болх бе беза, — хьалхара Iаьдалаш къоарга маIан долаш хиларах а, уж эшаш хиларах а со кхетаве гIийртар гулбенна хьаьший, Зимбабве эггара доккхагIдолча шоана яхача къаман кхалсаг къаьстта сий деш ма йий. ХIаьта, саг йоалае лаьрхIачо урдув луча хана саг эцац — цо саг кхеяьча даьи-наьнеи декхар дIатокх.

Аз кхета ма дарра, той деча хана дукхагIа хьаьший гулбе гIерт. Нийслуш хул эзарнел совгIа хьаьший тIабийха той а. Халхараш, иллеш, массаза цу тайпарча той тIа увттабу кхача «садза» — хьажкIий журах даь дикъа худар, африкански йий — «чибуку» — лоацца аьлча, сатассалца сакъийрдар...

Саг йоалаяь цхьа шуи ах шуи даьлар. Мишта бах-те хIанз Мачеде къона дезал?

Iуйрийна 6 сахьат доаллаше, Мери Мачеде цIен кораш хьаделл. Тахан шоатта дале а, де дезараш, вокх деношца нийсдича, кIезигагIа дац. Ший дегIага хьажа, мара Iуйрийна дуа хIама — бIарий даьтта теха, «садза» кийчде кхоае еза. Шола даьча берашта берий кхача кийчбе беза. Цул тIехьагIа, мас санахьа цIагIа лостам баь, пхьегIаш йила, ва везаш волча хьаьшанна — журналиста накъаяха еза.

ПаргIата да Уотерфолзера цIа — хьаьша цIа, столови, ши спальни — берийн даьи-наьнеи. 80 квадратни метр йолча цIеношка бе-бе 7 цIа да.

— Мери, сона дагадоагIа, хьалха хьо маьре яхача хана наьха зIамига цIа а лаьца «готтача», дукха нах бахача Читунгвиза яхача пригороде дахар шо...

— Бакъда из, — аьнна, елакъежар цIен-нана, — дукха ха ялалехьа тха вIаштIехьдаьлар укхаза, Уотерфолз яхача, моттиге цIа лаха. ХIанзарча ханашка хьежача, цIеноех дукха дехац — 17 эзар доллар. Каралоацама 2 эзар доллар делар оаха, юхе дисар, ха йилла, бетта-бетта 300 доллар луш дIатекх оаха. Хьалха оаха, Читунгвизе дахача хана, 35 доллар цхьан цIенах телар, хIаьта хIанз иттаза дукхагIа дала деза, дале а, тхоай цIа да, тха берашта дусаргдолаш.

Цу тайпара чуIеш йола фусамаш эцара наькъаш шерра даьржа да укхаза: гIишлош хьалъеш йолча компанеша лаьтта а, хьалдаь цIа а — шеддар доалё хьалу, хIаьта кхьдар — басар хьакхар, мебель эцар, кIувсаш, участкана гонахьара (хьа е безам бале) карт яр — уж шеддар де декхарийла ва цIенда ше, шийна деззача тайпара. Цул совгIа, хIара бетта-бетта дала дезаш дола ахча а.

— Эггара керттера дар да со балха яха вIаштIехвадалар, — яхаш, дувц дIахо Мерес. — Дукха йоккха йоацача кога-гIирс бохкача тика тIа продавщица я со. Цу тайппара, Роба эцача алапена 460 доллар тIакхийттад.

Роб а раьза ва:

— Аз эцаш долча 700 доллар алапена холуш тIакхетам хул цох, из бахьан долаш вIаштIехьадаьлар тха дагалаьттар кхоачащде — рассрочкагIа, лелаь автомобиль нийцар оаха.

— ХIанз тха гIулакхаш дикагIа дIадолх, — йоах Мере. — ХIаьта а, дохнаш дола ахча цIенхаштта лархIа дезаш хул.

Хиххей электричествахи лаьрхIа бетта 70 доллар дIадода, — яхаш дувц цIен-нанас — Сайрийна телевизорга хьажа безам хул тха, со цIаккха йицлац бешара эизаштa хий тоха. ФуннагIа дича а, укхаза ахча кходе вIаштIехьадалац. Кхы а 70 доллар дода сапа стиральни порошок, кухне тайп-тайпара цIено еш йола средстваш эцаш. 80 доллар, кIезигагIа доацаш, дIадода бетта бензинага, нагахьа санна, дIайихьаи тхо даха дезаш ца хилча, масала, юрта, да-нана долча.

Мере а Роба а дай-ноаной юртбоахама Кадома яхача районе бахаш ба, общинни лаьтта. Цигга, къам ший лоIаме хилар дIакхайкадаьчул тIехьагIа, пачхаьалкхено ялх-ялх гектар лаьтта дийкъар ахархой хIара дезала. «Городе бахача Мачеде», новкъостал ду юртарчарна, ший хан-ханнахьа ахча, совгIаташ дохьийт, укхаза из закон да. Керда шу долалуча хана Мерес ший нанна 70 доллар мах бола кIада дахьийтад — массаволча ший гаргарча сага тIадувхача барзкъан кхоачам бе тоъаргдолаш.

— 300 доллар — цIеноех луш дар, — Мерес, пIелгаш Iосеттадеш, дIахо лерхI, — 20 доллар — телефонах. Со балха йолча хана берашка хьожаш йолча домработницанна лаьрхIа, оаха лу 85 доллар, бетта. 150 доллар гаргга дода тха дуача хIаманга.

— Мичча бесса Iа лаьрхIача а, Мери, — аьлар аз, — шун бюджета кхаьннех ши дакъа мара мичад из, мича дода юхе дисар?

— КIезига ахча додац берашта тIадувхача барзкъашка, царна эшаш йолча кхыча хIамашка, консультаци яларах берий лорашка. Йиц е йиш яц кредит а: мебель эцарах а, кхы а шин универмага тайп-тайпара тovараш эцарах долча кредитах тха бетта 200 доллар дала деза. ХIаьта хIанз маьхаш лакхлуш латт. Цкъарчоа «заморозить» даьчул тIехьагIа, маьхаш цIаьхха айделар, нийслу, цхьайолча хана, дулх эца йиш йоацаш дус тхо. Кхыметтел правительстван ховш хилац цхьайолча хана маьхаш айденналга, хIана аьлча, частни фирма гIулакх из доландаь.

Ше аьннар харцдеш санна, шу оттаду — цу тIа да моттигера деликатес — газа дулх, рапс теха кийчдаь...

— Сона хов, шун дезале эггара йоккхагIа йола проблема...

— Ахча, — ел Мери. — Из массе хана моллагIча къонача дезала юкъе ца тоъачча бесса, тоъац.

— ДIадилла, гулде вIаштIехьадалаций? ХIама эца лаьрхIа децний шо?

— Тхоашта могача тайпара цхьацца де гIерт тхо, бакъда, тха планаш, хьашташ чакхдаргдолаш ахча дика лархIа деза. Аз 50 доллар дIадехк керда машина эцар духьа. Бакъда, машина эца мехка хала да, хIаьта а, хьалхагIа эца машина нийслойя, банкера ссуда эца дезаргда. Тишъенна, лелаь машина ехка а ехка, цхьа бахьан дергда оаха.

Хьайийна, безаме, наха тIера болча Мачеде дезале касткаста хьаьший, лоалахой гулалу: уж къона дезал наьха теркам тIаозаш а, Уотерфолза йоккха йоацача общества лоархIаш а ба. Мери халкъа иллеш оалаш я. хIаьта Роба ший а лоалахой а берашца ловзараш деш дега салоIам бу.

Доккхал деш дувц Мерес шоай дезала эггара хьалхарча отпусках лаьца:

— Ботстване дахадар тхо машинаца, мохк бовза а, иштта цхьацца эшаш йола хIамаш эца а, — цига дарегIа я уж.

— Ха безам бар са, Мери, Iа Iайха шоай вахара боарам мишта лоархI? — тIехьъара хаттар ду аз фусам-наьнага — Тхона хетачох цIа, автомобиль, домработница — из дерригa таро йолча наьха вахара хьал ма дий.

— ХIана ях Iа, хIара цент лоархI аз, — цхьа юкъ йоакх Мерес уйла еш. — Ма дарра аьлча, юкъерча боарамера къона дезал да тхо. «Ираз дола дезал», — тIатох аз сай дагахьа.

Андрей ДУБРОВСКИЙ,
АПН соб. корр.
Хараре.

КЕРТТЕРАДАР ТЕРКАЛДАЦ

Фусамаши соцкультбыта объекташи хьалъена «Грозтрубопроводстрой» тресте коллективни подряд юкъейоалаеча кхоачамбоацараш гучадаьхад Нохч-ГIалгIай АССР халкъа тIахьожама комитето.

ГIишлош хьалъеча коллективни подряд юкъейоалаяра КПСС ЦК-си СССР Министрий Советои 1986 шера 14 августа баь соцам кхоачашбац «Грозтрубопроводстрой» тресто (керттера инженер нов. Н. Эльмурзаев).

1987 шера йиъалагIча квартале трест йиззача хозрасчета тIеи самофинансироване тIеи ялар формально леладаьд. Хьалхара звеноши коллективни подрядагIа яьха хиннаяц, цул совгIа, чурча боахама хозрасчет а хиннаяц. ДукхагIа йола бригадаш уж йоаццашехьа а хозрасчетагIа лийрхIай.

Фусамаши соцкультбыта гIишлоши хьалъеча Трестеи цунна чуйоагIача организацешкеи боахама кулгалдара керда механизм юкъейоалаяра овлангара хувцаденна хIама дац. ГенподрядагIа даь гIишлон-монтажни балхаш 1987 шерарчул 1988 шера 27 процент кIезигагIа хиннад, шоай низаца даьраш — 5,2 млн. сом, е 20,4 процент кIезигIа.

Тресте производствага дIадодачунна боаггIача боарамагIа тIахьожам лелабац, из кходара тIехьа къовсам а лоаттабац.

1988 шера, № 1 йолча гIишлон-монтажни управлене генподрядагIа хьалъеш йола гIишлош: цIеноши соцкультбыта объекташи 96 процент мара яц, уж балхаш деча доагIачул совгIа 14 эзар сом дIададахад. ЦIенош хьалдеча администрацеси бригадашеи яьча договора тIа гIишлон материалашка дIадодар кIезигагIа хургдолаш хIама белгалдаьккхадац. Иштта механизмехи автотранспортехи дикагIа пайда эцалга а хьоадаьдац цу тIа. Объекте хьайоагIаш йола материалаш хьаэцача даькъе яц бригада, уж материалаш дIайоьхьийтача а цар тIахьожам лоаттабац. Бригадашта а болхлошта а юкъе экономически дешар вIаштIехьдаьккхадац. Баьча балхага хьежжа болхлошта премеш а телац. Цхьайолча меттe искусственни экономии вокхзахьа алапен перерасходи хул.

№ 2 йолча гIишлон монтажни управлене подрядагIа долча балхашта оттадаь договор дац, бригадаша де дезаш дола балхаш къоастадаьдац. Управлене планировани боаггIача боарамагIа лелаяц. ГIишлон-монтажни балхаш планагIа леладац, технико-экономически хьокхамашта анализ йиц. Цудухьа стимулировани еча формализм юкъе йоагIа. ХIаранена, цо баьча балхах доагIар дIакхачац.

«Грозтрубопроводстрой» треста керттерча инженера нов. Н. Эльмурзаева ший гIулакх бехктонхаме ца леладаро хьахулийт уж кхоачамбоацараш. Цунах из бехктонхаме эзав.

РЕЙС ЧАКХЪЯЬННАЙ

МУРМАНСК. Гренландски форда шен гIайрен тIара «Северный полюс-28» яха дрейфующи Iилман станци хьаяккхара моллагIа яр санна йоаца операци йир. Полярникаш тIа а болаш «Россия» яха атомоход 27 январе Мурманске юхаккхьачад.

— Из, ма дарра аьлча, са эггара халагIа йола рейс яр, — аьлар атомохода капитана А. Лемехова. — Станцена дIатIаккхоачача хана тхона духьала нийсъелар торросаш а чIоагIа ша а, го баьккха тIадахара никъ лаха безача тхо отташ. Станцена юххе дIатIадаха тха тарденна дале а, тхона тIаэтта хало цунах чакхйоалаш яцар. Дрейф йолча районе дерригача деношка 36 градус йола шелал лаьттар. Шийла мух хьекхар. Ха телха яле а ша тIара сихха хьаьккхар оаха оборудовани, цIенош мехкдаьтта продукташ. Экологически цIена болаш би тар оаха ша.

ЦIадоагIаш наькъагIа атомоход аргIанарча арктически циклона тIаннисделар. Кхыметтел шана йисте ра дIа шовзткъа миль гаьна лоралуш капитана кема доаладеча хана «Россия» чIоагIа эгадора. Бакъда атомохода кема лехкараштa мегар дерригa а хIама тIера ца доалийташ лорадеш цIакхоачаде.

ХIанзарча дрейфа юкъе дакъа лоацараша даьча тохкамаша гIо дир Арктика карта тIара дукха «кIай» тIадамаш дIадаха.

СУРТА ТIА: атомоход «СП-28» яхача станцена юххе.

Д. СОКОЛОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Цирк

КЕРДА ПРОГРАММА

20 дийнахьа мара гІозбоахаргбац грозненцаш, дерригача дунен тІа цаІ мара йоацача лилипутий музыкально-эксцентрически аттракционо. Цун директор а художественни кулгалхо а циркови искусства Ерригсоюзни фестивала лауреат Трахтенберг Станислав Геннадиевич ва.

Дукха ха йоаццаш Болгаре Халкъа Республике гастролешка хиина цІаений из коллектив. Цига цар зрителашка хьекхар керда программа а керда репертуар а яр.

«Планета радости» яхаш цІи йола из советски, Австрале, Бельге, Египта, дунен массайолча мІингашкара зрителаш гІозбоахаш хьайоагІа дукха ха я.

Циркови искусства Ерригсоюзни фестивала лауреата Шуликовски Бориса кулгалдеча эквелибристашка — рекордсменашка хьожаргба зрителаш. ХІаьта, СавельевгІар Галинаси Сергейси «лассо» яха ловзар оттадергда грозненцашта.

Амма, клоун воацаш дар фу цирк да? Цхьаболчарна, цирке эггара чІоагІагІа эшар из ва, аьнна, хет. Логинов Александри Савельев Юрийи СССР Халкъа артистаца цІи хезача Карандаш Александраца цхьана болх а баь, цун ученикаш ба. Цудухьа клоуний болх дика бовз царна.

Цирка программе дакъа лоацаш биъ ког бола артисташ а ба — 7 гималайски ча йоалаьй коллективо. РСФСР заслуженни артиста акробата Луидже Безано а цун йоІо а кулгалдеш йолча чаво дукха тамашийна номераш гойтаргья: — «гІаджа тІа курбэт», «кулг — тІоамара тІа» Эггара сакъердамегІа я — чарча хьокха «гусарски парад».

ТІаккха гималайски чанаша джентельменаша санна Угринович Аллайнаи цун дрессированни жІалештеи моттиг мукъа йоалийт.

ШоллагІа отделене лилипутий музыкальни шоу гургья зрителашта. Цу шоу дакъа лоацаш ба Гасын Любовь — иллеш доаха солистка, КондратьевгІар йижарий дуэт. Суроннна Димайна доккха маІан долаш да ше Грозне вар. Цирка солист волаш дебют хиннай цун вай городе. Наха дукха деза иллеш «Кони в яблоках», «Комарово», «Люси» да цун репертуаре.

Музыкальни отделене доккха дакъа лоац лилипутий оркестро. Трубач Нивалин Владимир, саксофонист Кондрашов Василий, ударник Сорокалетов Алексей цун солисташ ба. Баранникова Ирина, Марзликина Татьяна — шн кхалсаг а я оркестре.

Цирка керда представлени бІаргаго безам бар, сакъердаме сайре дІаяхьа безам бар шоай музыкальни - эксцентрически аттракционе хьоашалгІа бех «Планета радости» яхача коллективо.

Ф. ГАЗДИЕВА.

Культучреждденешка—отчеташ

БАРТ-ЦХЬОАГІО ХИЛЧА

Дукха нах бар укх деношка Назрановски районни культура ЦІагІа вІашагІкхийтта. Уж цига баьхкабар шоай культармейцаша дІадахача шера баьча балха отчетага ладувгІа а шоашта хетар ала а. Гуш дар, наха из фусам езалга, цар цох доккхал делга а. Из-м нийса а да. Из я районе эггара хьалха наха сакъерда, салоІа моттиг хиннар а укхаза культура дІайолаяьр а.

Цхьаькха а хийтар сона, цу ЦІен директора Цечоев Гирихана яьча отчетага ладувгІаш вагІаш: «Культура никъ дІаболабаьр из бале хІаьта тахан цо из заманга хьажжа дІахо хьой а, материальни базага диллача-м из миссел тэркал ца беш, тесса бита «кхуврч» бац районе». Пенаш а дерригa нийттІад, цхьайолча моттигашка ладар чуух, помещенеш тоъац, самодеятельни артисташта цхьаккха паргІато яц шоай творчески говзал лакхъе а кружкови болх бе а. ДІадахача шера цхьа сом ахча денадац цу культура ЦІен кхыметтел басар хьакха, кІир тоха а.

Лоацца аьлча, безаме яц цун чухье. ХІаьта а шоай болх мел ца балийта гІерт цун болхлой. Кулгалхой а дика нийсбеннаб укхаза. Директор ше Москве культура институт а, яьккха, дика специалист ва. Иштта, Краснодаре культура институт а яьккха, ший болх безаш а из дика лелабеш а я къона методист АрсельгоВа Роза а. Дика профессиональни говзал йолаш, дукхача хана денз цу ЦІен балха юкъе дакъа лоацаш хьабоагІаш ба дукхагІа бола активисташ а. Ткъаьи шоллагІа шу да цун сцена тІа Медов Мустафай ашараш ека. Иштта дакъа лоацаш ва дахчан пандар лонха Барахоев Жамалда, Мурадова Лида, дукха кхыбараш.

Отчетни докладах лаьца шоаш къамаьлаш деш районни музее директора М. Гадаборщева, къонача техникий станце начальника Т. Абиева, хьехархочо В. Албакова кхычар белгалдир районни культура ЦІено дерригa а вІаштІехьа ца доале а керттерча даькъе ший декхар кхоачашделга. Ерригача районага дІакхоач цо ду гІулакх. Цигара концертни а агитационни а бригадаш массанахьа а бІаргаго йиш я: кхашкарча культстанашка, фермашка, юрташкарча клубашка, лоалаха ядача районашка. ДІадахача шера 130-нахьа хиннаб уж. ХІанз а тІехь дувц Барсуки яхача юрта бахача дукха бераш долча ноаношатурпалхоша шоай юрта шоай сийна хетадаь цар оттадаь концерт а даьха хоза ловцаш а. Цар сакъердам юкъе боацаш чакхъялац района масштабагІа еш йола цхьаккха мероприяти: эскаре болхараш торжественни хьале накъабоахаш, Афганистанера цІабаьхка къона бІухой вІашагІкхеташ, районе кхычахьара беза хьаьший баьхкача, кхыдола гІулакх нийсделча. Гаьнна цІи дІахазай укхазарча халкъа кхоллама фестивала лауреата «Асса» яхача ансамбла. ХІаьта иштта дІадодац цхьаккха зІамига а доаккха а цІей а цу ЦІагІа лаьрхІа кийчъяь мероприяти ца хулаш.

Теркалде дезаш да цхьаькха а. Лакхехьа вай аьннача тайпара материальни база, балха хьалаш эсала дале а, социйтац укхаза халкъа театра болх а. Лоацsmåча хана кийч а яь массехказа наха гойтай Ведзижев Ахьмада язъяьча «Хьа ца кхаьча думи» яхача пьесах оттаяь спектакль. Из дІахьекхай трикотажни фабрике, № 14 йолча училище, Пхьилекъонгий - юртарча клубе. ХІанз юрташка дІа-хьа кхухьаш ший никъ дІахо беш я спектакль. Керттера Хасмухьамада роль ловзаеш ва директор ше — Цечоев Гирихан.

Шера а чулоацам болаш а я культура ЦІагІа беча правовой, политически знаней, тІема - патриотически, интернациональни кхетама балха тематика а.

ХІаьта юххера а эггара дикагІдар — культура ЦІен коллектив барттайна, цхьоагІо йолаш хилар а да.

М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корр.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

7 ФЕВРАЛЬ ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.30 — «Иоганн Себастьян Бах». Ииъ сери йола художественни фильм. 1гІа сери. Премьера. (ГДР — ВНР, 1985 шу).

10.00, 15.30, 17.25 — «Кердадараш».

10.10 — Берий сахьат.

11.10 — «Это было… было» яха передача.

11.25 — «Воспоминания о Павловске» яха документальни фильм.

11.55 — Биатлон. Дунен чемпионат. 20 км. МаІанах. Австрера передача.

15.45 — «Играй, балалайка!» яха Донецкера передача.

16.20 — «Космическая загадка» яхача мультфильма премьера.

16.30 — Документальни фильмаш: «Скульптор Левон Токмаджян» (Ереван), «Бахтияр Вагаб-Заде» (Баку).

17.30 — «Здравствуй, музыка!» яха передача.

18.15 — Мультфильм.

18.25 — Поэзе минуташ.

18.45, 23.40 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — «Іаьдал — Советашка».

19.25 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 1-гІа сери.

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — «Резонанс». Азиатско - Тихоокеански регион: проблемаши дегІаахара перспективаши.

23.05 — Актуальни объектив. «Рыковы» яхача документальни фильма премьера. А. И. Рыковеи цун дезален трагически кхелах.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Евгений Баратынский» яха Іилма-довзийтара фильм.

8.35, 9.35 — Физика. 10 класс.

9.05 — Французски мотт. Іомабу. 1-гІа шу.

10.05 — Физика. ХІана бай. наб сийг?

10.35, 11.35 — Биологи. 5-гІа класс.

10.55 — «Магическая семерка» яха Іилма - довзийтара фильм.

11.05 — Французски мотт. Іомабу 2-гІа шу.

11.55 — «Аэропорт со служебного входа» яха субтитраш йола художественни фильм.

13.20, 23.20 — «Кердадараш».

13.25 — Ритмически гимнастика.

13.55 — «Украина… Сийлахьбоккха Даймехка тІом» яхача документальни фильма премьера.

17.05 — «Кердадараш» (гІалгІай меттала).

17.10 — «Сцены из семейной жизни» яха художественни фильм.

18.30 — «Нохч-ГІалгІайче».

18.45 — «Пришелец» яха документальни фильм.

19.00 — Илли оал РСФСР заслуженни артисткас М. Айдамировас (нохчий меттала). (Юхагойтар).

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Негар».

20.15 — Реклама.

20.20 — «Загадочный спутник» яха документальни фильм.

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 3-гІа сери.

22.55— «Дебют». Эрсий къаьнара романсаш дІаоал К. Кулматова.

8 ФЕВРАЛЬ КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 1.рей, 2-гІей сереш.

11.35, 15.30, 16.55 — «Кердадараш».

11.45 — «Здравствуй, музыка!» яха передача.

12.30 — «Дунен гонахьа».

15.45 — Музыкальни сокровищница. М. Мусоргский. «Выставкера картинкаш».

16.20 — Къонача турпалхочуи - антифашиста денга. «Вася Коробко» яха документальни фильм.

16.35 — «Терехина таратайка» яхачеи «БоргІали боярине» яхачеи мультфильмай премьера.

17.00 — Берий сахьат.

18.00 — «Прогресс. Информаци. Реклама».

18.45, 22.25 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — Лирически концерт.

19.25 — Поэзе минуташ.

19.30 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 2-гІа сери.

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — «Кхыйола искусство, е Кагирхой Ерригсоюзни выставка хьакъехьара уйлаш».

22.50 — Илли оал Фольи Рикардос (Итали).

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Подвиг Карамзина» яха Іилма-довзийтара фильм.

8.35, 9.35 — Физика. 8-гІа класс.

9.05 — Немецки мотт. Іомабу. 1-гІа шу.

10.05 — ПТУ дешархошта. Дезала вахара этикеи психологеи. Саг йоалае а маьре яха а кийча хилар.

10.35, 11.35 — Истори. 9-гІа класс. Керда экономически политика — социализмага бода никъ.

11.05 — Немецки мотт. Іомабу 2-гІа шу.

12.05 — «Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 3-гІа сери.

13.10, 23.05 — «Кердадараш».

13.15 — «Уйгурски догамаш» яха Алма-Атера передача.

13.45 — «Рынок, частник и кооперация» яха документальни фильм.

16.50 — «Кердадараш» (нохчий меттала).

16.55 — «Заповедная совесть страны» яхеи «Наследие» яхеи документальни фильмаш.

17.50 — «Память родной земли» яха передача.

18.10 — Фильм-реклама.

18.15 — «Нохч-ГІалгІайче».

18.30 — Нохчий мотт Іомабу вай. (Юхагойтар).

19.00 — «Комсомол: балхий ха». Дакъалоац комсомола Нохч - ГІалгІай обкома 1-ча секретара Л. А. Касаева. Прямой передача. (Телефонаш: 2-26-68, 2-01-65, 2-93-92).

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Цап Царапыча почта».

20.15 — «Гаьнардар — юхерадар», «Городецки мастераш» яха документальни фильм.

20.45 — «ЦІейний ритмаш». Узбекски ССР «Шалола» яхача фольклорни ансамбла выступлени.

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — «Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 4-гІа сери.

9 ФЕВРАЛЬ ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «Малхбоалехьара СибаргеІе». Киножурнал.

8.45 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 2-гІеи, 3-гІеи сереш.

11.35 — «Люблю грозу в начале мая» яха документальни фильм.

11.45, 15.20, 16.55 — «Кердадараш».

11.55 — Биатлон. Дунен чемпионат. 20 км. МаІанах. Австрера передача.

15.45 — Эрсий хореографически фольклора концерт.

16.25 — «Юртара горизонташ». «Время платить долги»… яхача документальни фильма премьера.

17.00 — «…Ялхайтта шу дализеи бохкхагІеи».

17.45 — «Как ослик грустью заболел», «Пропал Петя-петушок», «Разноцветная история» яхача мультфильмай премьера.

18.15 — «ТелеЭКО». Журнал. Экологически дешаш къестадеча общественни организацеша лоацача дакъа лоархІамах.

18.45, 22.50 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — ЗІамига концерт.

19.10 — «Іаьдал — Советашка». «При явном преимуществе…» яха СССР халкъа депутаташ харжара кампане Витебски телевизионни завода коллективо лоацача дакъах йола передача.

19.40 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 3-гІа сери.

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — «Музыкан вайн».

23.05 — «Питер Брук. Московски вІашагІкхетараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Загадка Крылова» яха Іилма-довзийтара фильм.

8.35, 9.35 — Природоведени. 3-гІа класс.

9.05 — Испански мотт. Іомабу 1-ра шу.

10.05 — ПТУ дешархошта. Общи биологи.

10.35, 11.35 — Ф. М. Достоевский. «Преступление и наказание» яха роман. 9-гІа класс.

11.05 — Испански мотт. Іомабу 2-гІа шу.

12.05 — «Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 4-гІа сери.

13.20, 23.30 — «Кердадараш».

13.25 — А. В. Луначарске цІерагІча опереи балетеи Свердловски Академически театра солистий концерт.

13.50 — «Вот так и живу» яха документальни фильм.

17.00 — «Кердадараш» (гІалгІай меттала).

17.05 — «Жизнь, как жизнь» яхеи «Морские офицеры» яхеи документальни фильмаш.

18.00 — «Перемена» яха передача.

18.30 — «Докажем делом» яха документальни фильм.

18.55 — «Нохч - ГІалгІайче».

19.10 — ГІалгІай метта урокаш. 2.гІа передача.

19.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!», «Цап Царапыча почта».

20.15 — «Самая юная» яха телефильм.

20.25 — «Зовне мугараш». Поэт, песенник, композитор. А. Хамхоев (гІалгІай меттала).

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — «Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 5-гІа сери.

23.00 — «Единое дыхание» яха передача. Илли оал Баумана цІерагІча МВТУ «Гаудеамус» яхача хоро.

10 ФЕВРАЛЬ ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 3-гІеи, 4.гІеи сереш.

11.25, 15.30, 16.45 — «Кердадараш».

11.35 — Берий сахьат.

15.40 — «Заманхочун сурт» «Шамси» яхеи «Танзиля» яхеи документальни фильмаш.

16.05 — «Асьйн-ныа» яхача Коми АССР иллеи халхареи Паччахьалкхеи ансамбла концерт.

16.50 — «Чехарда» яха художественни фильм.

18.00 — Іилма: теори, эксперимент, практика.

18.45 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — «Интерсигнал».

19.30 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 4-гІа сери.

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — Спортклуб. «МаксимовгІар дезалера эксперимент».

22.20 — «Это было… было…» яха передача.

22.35 — «Взгляд» яха передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Оборвавшийся вальс» яха А. С. Грибоедовх дола Іилма-довзийтара фильм.

8.35, 9.35 — Географи. 8-гІа класс.

9.05 — ПТУ дешархошта. Физика.

10.35, 11.35 — Истори. 7-гІа класс.

11.05 — Английски мотт. Іомабу 2-гІа шу.

12.05 — «Долгая дорога в дюнах» яха художественни фильм. 5.гІа сери.

13.15, 00.00 — «Кердадараш».

13.20 — Ритмически гимнастика.

16.50 — «Кердадараш» (нохчий меттала).

16.55 — «Юнгаш» яха документальни фильм.

17.20 — «Болхлочох дола дош». Магомадов Лаьча — СМУ-7 монтажник.

17.45 — «Колыбельная для столетнего малыша» яха документальни фильм.

18.10 — «Дезаяи школен». Прямой передача (гІалгІай меттала).

19.00 — Баскетбол. НБА профессионалашта юкъера США чемпионат.

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»

20.10 — «СтелаІад» журнала оагІонаш (нохчий меттала).

20.30 — Информационно-музыкальни программа.

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — «Штормовое предупреждение» яха художественни фильм. 1-рей, 2-гІеи сереш.

11 ФЕВРАЛЬ ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.30 — «Вай беш».

9.00 — «Иоганн Себастьян Бах» яха художественни фильм. 4-гІа сери.

10.30 — «Сага институт».

11.30 — «Социализма мехкашка».

12.00 — Биатлон. Дунен чемпионат. 10 км. МаІанах. Австрера передача.

14.10 — «Гаьнаша къамаьл хІана дац» яхача мультфильма премьера.

14.30, 23.10 — «Кердадараш».

14.40 — «Хьайбай дунен тІа».

15.40 — «Советски Союзе гІоалла». Киножурнал.

16.00 — «Аз шоана илли арга». СССР МВД авторий-исполнителий Ерригсоюзни смотр - конкурсах. Киевера передача.

17.00 — «Масанеиеи хІараненеи». «Фусам-2000». 2.гІа передача.

17.30 — «Желтый аист» яхеи «Конец черной топи» яхеи мультфильмаш.

18.00 — «Кхалсага вахарца-ра 15 минот».

18.15 — Дунен халкъашта юкъера программа.

19.15 — «ГІашлой: бокхий бараши бераши». Документальни фильм.

19.20 — СССР халкъа артиста А. Папанова дакъалоаца фильмаш. «Бриллиантовая рука» яха художественни фильм. (1968 шу).

21.00 — «Ха».

21.40 — «Телезрителя спутник».

21.55 — «Обвиняется оперетта» яха передача.

23.20 — «Очарование-89» яха хозала дунен халкъашта юкъера конкурс.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Юртара сахьат».

9.15 — Оаша дехарах юхагойтар. «Державы вечная любовь: Московский Кремль» яха документальни фильм. «Стены и башни» яха 1-ра фильми «Соборы» яха 2-гІа фильми.

10.25 — «Прогресс. Информаци. Реклама».

11.10 — «Долгие проводы» яха субтитраш йола художественни фильм.

12.40 — Молдавски ССР Гостелерадио. «Жилая площадь» яхача спектакла премьера.

14.30 — «Советаши вахари» (гІалгІай меттала).

15.00 — «Азбука доброты» яха документальни фильм.

15.20 — Оаш дехарах хинна вІашагІкхетараш. Илли оал З. Дудаева (нохчий меттала).

15.55 — «Кооператив «Дантист». Быть или не быть?» яха передача.

16.25 — «Любимые мелодии» яха концерт.

16.55 — Хоккей. СССР чемпионат. «Химик» — ЦСКА.

19.15 — РСФСР городий телестудеш. Телевидене Ленинградски студе программа. «Къулбаседера письмош». «Молва минувших судеб» яха 3-гІа фильм.

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!». «Сказка о мертвой царевне и семи богатырях» яха мультфильм. 1-ра дакъа.

20.15 — Оаша дехарах юхагойтар. «Бегашта а цІенхаштта а». Сатирически передача.

20.45 — СССР ГАБТ духовой инструментий оркестр.

21.00 — «Ха».

21.40 — Мехка театраша гойт. «Кьодинские перепалки» яха А. В. Луначарске цІерагІча театральни искусства Паччахьалкхеи института фильм-спектакль.

23.40 — ВорхІ мерз бола гитара дІаолох С. Орехова.

00.00 — «Кердадараш».

12 ФЕВРАЛЬ КІИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Кердадараш».

8.15 — Ритмически гимнастика.

8.45 — «Спортлото» тираж.

9.00 — «Последний раз без названия» яха передача.

10.00 — «Служу Советскому Союзу!» яха передача.

11.00 — «Іуйрийнара почта».

11.30 — Путешественникий клуб.

12.30 — Берий информационно - публицистически программа.

14.00 — Музыкальни киоск.

14.30 — УнахцІено.

15.15 — «Нешаш» яхача мульфильма премьера.

15.25 — «Я люблю тебя, жизнь» яха телевизионни фотоконкурс.

15.30 — Союзни республикай киноискусство. «Шчй лаьтта» (Киргизски ТВ).

16.55 — Поэзе минуташ.

17.00 — «Юртара сахьат».

18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.

18.45 — «Крепкий орех» яхеи «Му-му» яхеи мультфильмаши «Жизнь по лимиту» яха документальни фильми.

19.40 — «Фокусник» яха художественни фильм. (Эггара хьалха).

21.00 — «Ха».

21.40 — «Здравствуй, доктор!» яха передача.

21.55 — «Актеры и роль» яхача документальни фильма премьера. М. Мусоргске опера Годунов Бориса сурт хьакхоллара историх.

22.25 — Музыкальни программа. Йистеялча (00.25) — «Кердадараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!

8.15 — Передачай программа.

8.20 — «Штормовое предупреждение» яха художественни фильм.

10.30 — Е. Кисина концерт.

11.30 — Путешественникий клуб. (Сурдопереводаца).

12.30 — «Автограф». УССР халкъа артистка Т. Мурзай.

12.55 — Биатлон. Дунен чемпионат. 4х7,5 км йола эстафета. МаІанах. Австрера передача.

15.10 — Оаш дехарех юхагойтар. Илли оал РСФСР халкъа артисткас О. Воронеца.

15.30 — «Адам и Марыля» яхача документальни фильма премьера.

15.50 — «Такая любовь» яха мультфильм.

16.00 — Москва — Бостон телемост.

17.10 — Оаш дехарах юхагойтар. «Илли-88». Перерыве (19.45) — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Сказка о мертвой царевне и семи богатырях» яха мультфильм. 2-гІа дакъа.

21.00 — «Ха».

21.40 — «Здравствуйте, доктор!» яха передача. (Сурдопереводаца).

21.55 — «Ягуар» яха художественни фильм. (Эггара хьалха).

23.20 — «Кердадараш».

23.30 — Биатлон. Дунен чемпионат. 3х7,5 км йола эстафета. Кхаянах.

РАДИОПРОГРАММА

7 ФЕВРАЛЬ, ШИНАРА

7.45 Передачай программа. Музыка.

7.50 — 8.00 «Юртара Іуйренаш». Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Музыка.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 — 9.00 Нохч-ГІалгІай ашарий концерт.

9.15 ХІана айденнад маьхаш? (нохчий меттала).

9.30 «Къона заманхо» (гІалгІай меттала).

9.50 — 10.00 Дуне цхьаи кІи. паргІа (нохчий меттала).

16.00 Передачай программа. Хаоттам.

16.01 Хоржамашта накъадолхаш.

16.16 — 17.00 Хьалхалаттача коллектива сурт.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 — 18.40 Хоамаш.

3 ФЕВРАЛЬ, КХАЬРА

7.45 Передачай программа. Музыка.

7.50 — 8.00 Ферме Іа да (нохчий меттала). Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Музыка.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 — 9.00 Сакъердаме ткъаь итт минот. Концерт.

11.15 XX областной партконференце решенеш (гІалгІай меттала).

11.30 Со болхло хургва.

11.50 — 12.00 Юртбоахама дешара радиошкола.

15.30 «Цхьаи дезале» (нохчий меттала).

15.45 — 16.00 Морали перестройкеи. Беседа.

16.00 — 17.00 «Хаинъйй цхьоагІо йохалургъиц». Историе драматически оагІонаш. Радиостудера прямой передача.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 — 18.40 Хоамаш.

9 ФЕВРАЛЬ, ЕРА

7.45 Передачай программа. Музыка.

7.50 — 8.00 «Ускорение с торможением» яха передача. Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Музыка.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 Коллектива тешам. СССР халкъа депутаталла кандидатах СМУ-7 монтажникех Л. Магомадовх (гІалгІай меттала).

8.50 — 9.00 Музыка.

11.15 «Патриот» (нохчий меттала).

11.30 Мишта бу предприяте болх Іан замалахь? (нохчий меттала).

11.45 — 12.00 Болхлочун уйлаш.

15.30 Мишта кийчлу шо бІаьстан - кхашкара балхашка? Беседа (гІалгІай меттала).

15.45 — 16.00 Музыка.

17.15 Передачай программа. Хаоттам.

17.16 Къамаьл ду районни радиос. Шалински районера передача.

17.31 «Фольклора жовхьараш» яхача циклера передача.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 Хоамаш.

18.40 — 19.00 Музыка.

10 ФЕВРАЛЬ, ПІАЬРАСКА

7.45 Передачай программа. Музыка.

7.50 — 8.00 «Юртара Іуйренаш». Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Музыка.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 Ерригa подразделенеш — аренде (нохчий меттала). Музыка.

8.45 — 9.00 Дикал — предприяте низга (гІалгІай меттала).

11.15 — 12.00 «Керда цІераш» яхача циклера передача.

15.30 Перестройка публициста бІаргаеща (гІалгІай меттала).

15.45 — 16.00 Музыка.

17.15 Передачай программа. Хаоттам.

17.16 Хоржамашта накъадолхаш. Вай кандидат (гІалгІай меттала).

17.31 «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала).

17.46 ДоттагІлеи концерт.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 Хоамаш.

18.40 — 19.00 Вахара хьисап — советски (нохчий меттала).

11 ФЕВРАЛЬ, ШОАТТА

7.35 Передачай программа. Музыка.

7.40 Мишта Іоаю прибыль? (нохчий меттала).

7.50 — 8.00 Хоамаш. Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Музыка.

8.19 — Республикански газетий обзор.

8.30 — 8.45 Реклама.

10.40 «УнахцІено» яха радиожурнал (гІалгІай меттала).

11.00 «Школьни глобус».

11.30 — 12.00 Дукха бераш дола дезал: дегагІоз, проблемаш.

12.30 Сатирически микрофон (гІалгІай меттала).

12.50 Ферма ЦІеча уголоке (нохчий меттала).

13.05 — 13.15 Музыка.

15.15 «Поговорим о музыке» яха передача.

16.00 Боахама расчет — ускорение стимул.

16.15 — 17.00 «Кавказа Іуйренаш» яха радиожурнал.

18.15 — 19.00 «Музыкальни почта».

12 ФЕВРАЛЬ, КІИРАНДИ АЭРОФЛОТА ДИ

7.15 Передачай программа. Музыка.

7.19 Республикански газетий обзор.

7.30 Передачай программа.

7.35 — 7.40 Хоамаш. Хаоттам.

8.15 — 9.00 «Примите поздравления» яха передача.

11.20 — 12.00 Аэрофлота ден хетадаь концерт.

15.15 — 15.30 Вай лоалахой болча. Къулбаседа ХІирийчера передача (гІалгІай меттала).

16.00 «Крах северного вала» яхача укх шера 15 январе хинна передача. (РадиоладувгІархоша дехарах).

16.30 «Дешархо» (нохчий меттала).

16.45 — 17.00 Аварски ашараш.

18.00 — 19.00 «Иллеца доттагІал долчарна» яха концерт (нохчий меттала).

Тахан республике гІоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 2—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 1—6, Грозне 3—5 градус йолаш хилеи тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагІонашкахьара секунде 3 — 7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —6 —11, дийнахьа 0 +5 градус йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителa — 2-85-07; бехктоххама секретара — 2-84-68; отделий; партийни вахара — 2-33-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-37-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописки бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-33-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шенареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00035. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковского, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковске, 92. Заказ № 531.